





Βυζαντινή τέχνη

550 – 1453

Πρώιμη βυζαντινή περίοδος
550 – 726 – 843

Περίοδος εικονομαχίας
726 – 787· 815 – 843

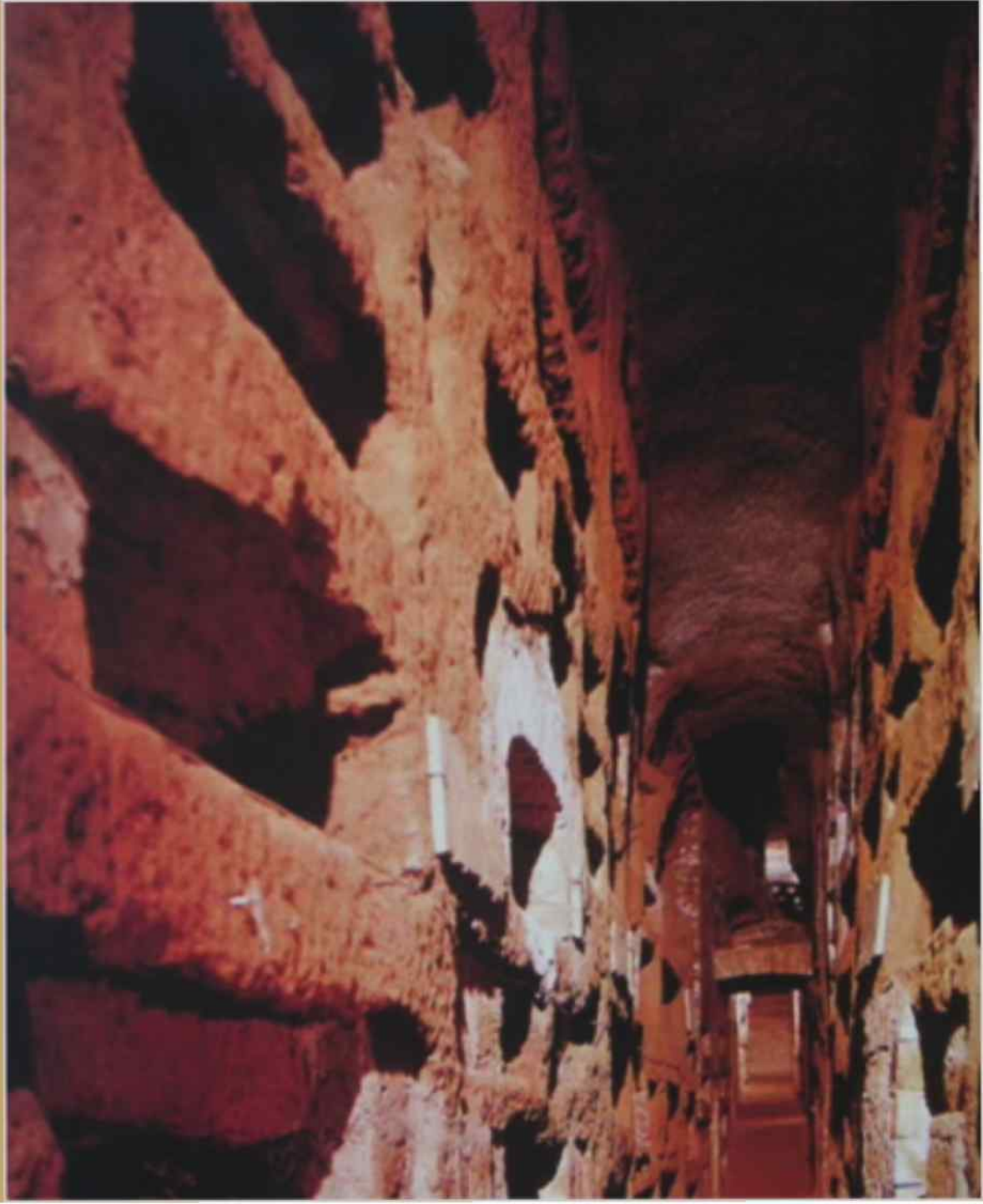
Μέση βυζαντινή περίοδος
726 – 843 – 1204/61

Ύστερη βυζαντινή περίοδος
1261 – 1453

Η χριστιανική τέχνη

- 313 Έδικτο του Μεδιολάνου από τον Κωνσταντίνο τον Μέγα
- 380 Το χριστιανικό δόγμα επίσημη θρησκεία του κράτους (Θεοδόσιος Β΄, 379-395)
- Ανέγερση εκκλησιών, βαπτιστηρίων κ.α. κτηρίων που χρειάζονταν για τη νέα θρησκεία
- Καλλωπισμός τους με θρησκευτικά κειμήλια και εικόνες
- Εικονογράφηση τοίχων με σκηνές από την Αγία Γραφή, ίσως για αναλφάβητους πιστούς

Τάφοι της πρώιμης χριστιανικής
περιόδου σε κατακόμβες της
Ρώμης.





Τάφοι της πρώιμης χριστιανικής περιόδου σε κατακόμβες της Ρώμης:
τοιχογραφίες με χριστιανικά εικονογραφικά θέματα.



Τάφοι της πρώιμης χριστιανικής περιόδου σε κατακόμβες της Ρώμης:
τοιχογραφία «Οί τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ».

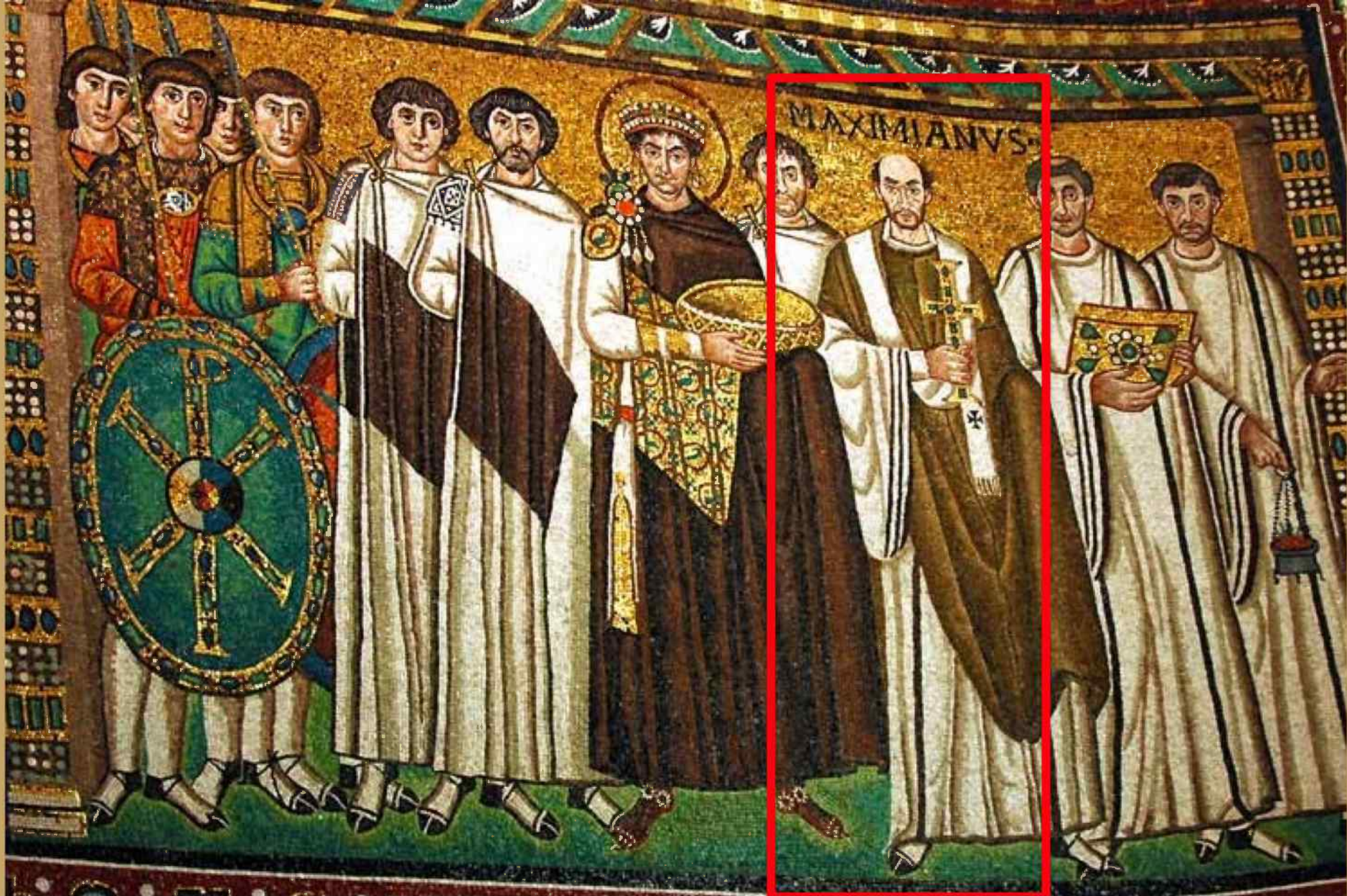
Πρώιμη χριστιανική τέχνη

Ραβέννα:

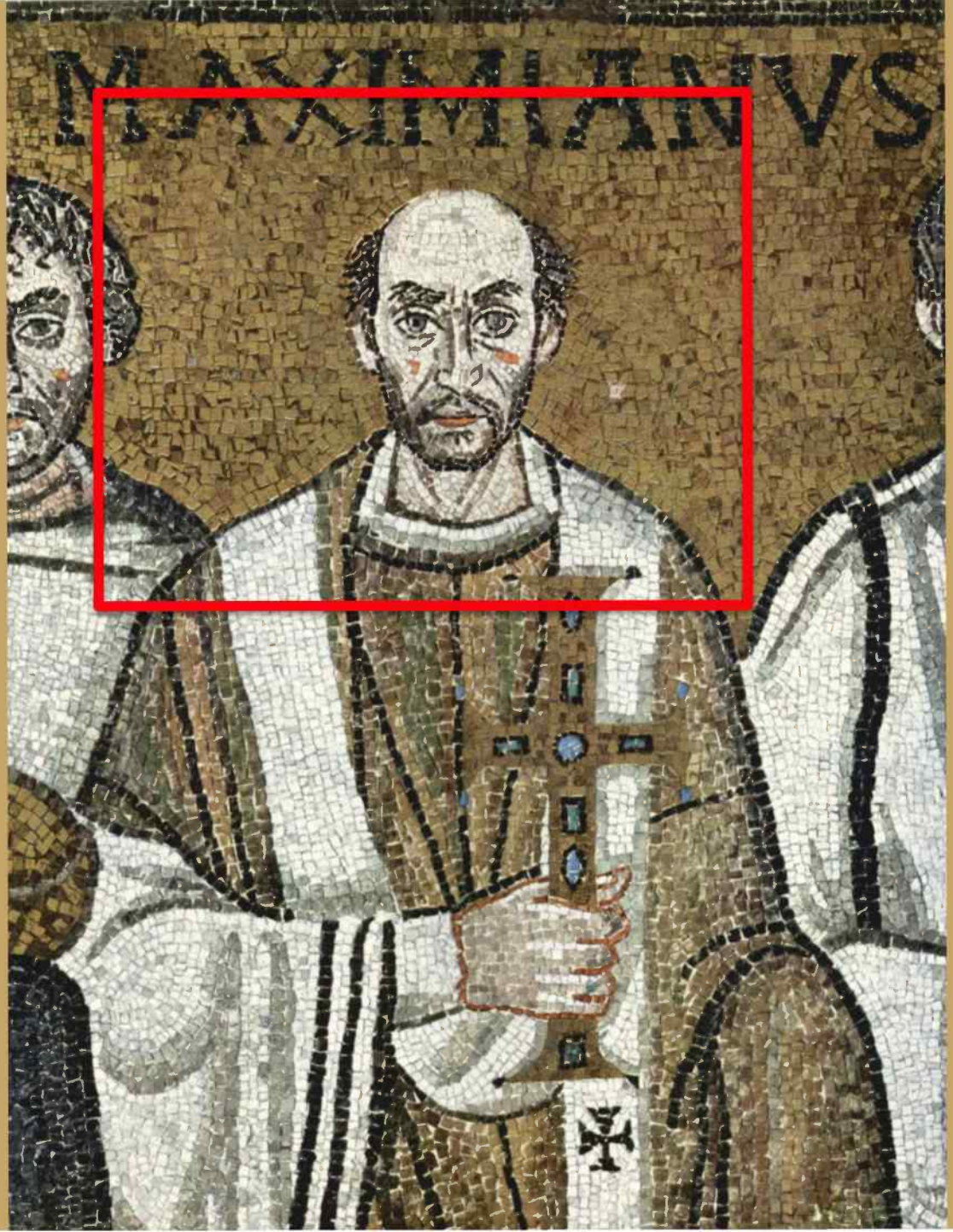
1. Η βασιλική του Αγίου Απολλιναρίου στην Κλάσση
2. Η βασιλική του Αγίου Βιτάλη



Μωσαϊκό στην αψίδα της βασιλικής του Αγίου Απολλιναρίου (549 μ.Χ.): Στο κέντρο το σύμβολο του Σταυρού, από κάτω ο Άγιος Απολλινάριος ως Καλός Ποιμήν που βόσκει αμνούς. Στο πάνω μέρος της αψίδας ο Παντοκράτωρ με αμνούς και αγγέλους που φέρουν τα σύμβολα των τεσσάρων Ευαγγελιστών.



Επιτοίχιο μωσαϊκό στη βασιλική του Αγίου Βιτάλη (540 μ.Χ.): ο αυτοκράτωρ Ιουστινιανός με την ακολουθία του, εκτός άλλων ο επίσκοπος Μαξιμιανός. Η μορφή του Μαξιμιανού προστέθηκε το 546 μετά την ενθρόνισή του και μετά από αφαίρεση του παλαιότερου επίσκοπου.



Επιτοίχιο μωσαϊκό στη βασιλική του Αγίου Βιτάλη, λεπτομέρεια: φαίνονται καθαρά οι ψηφίδες που προστέθηκαν μετά την αφαίρεση της πρώτης μορφής και την αντικατάστασή της με το προτρέτο του επίσκοπου Μαξιμιανού το 546.

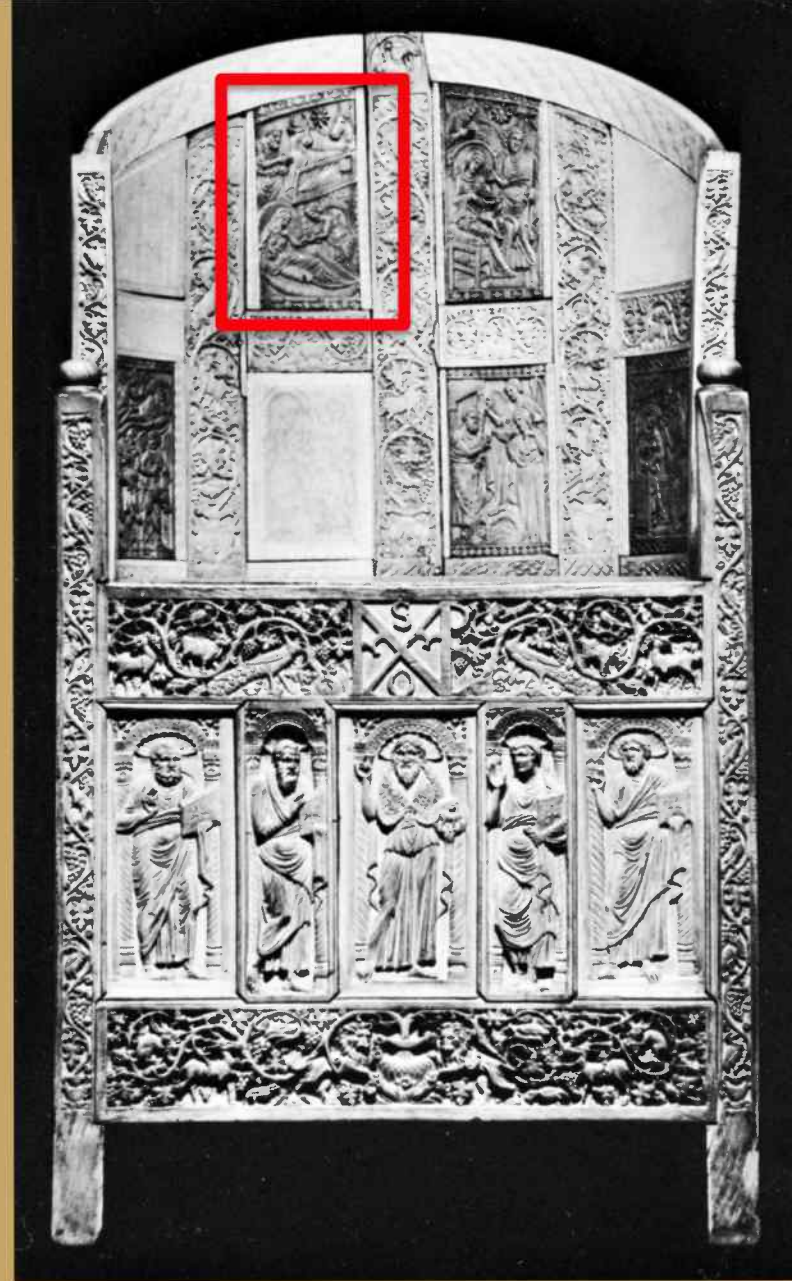
Ο επισκοπικός θρόνος του Μαξιμιανού (π. 550 μ.Χ.). Ραβέννα, Αρχιεπισκοπικό Μουσείο.

Το σώμα του θρόνου είναι από έβενο και φέρει ανάγλυφη διακόσμηση (πλάκες από ελεφαντοστόύν με σκηνές από την Καινή [πλάτη καθίσματος] και Παλαιά Διαθήκη [χερούλια]). Από τα αρχικά 36 ανάγλυφα σώζονται τα 27.



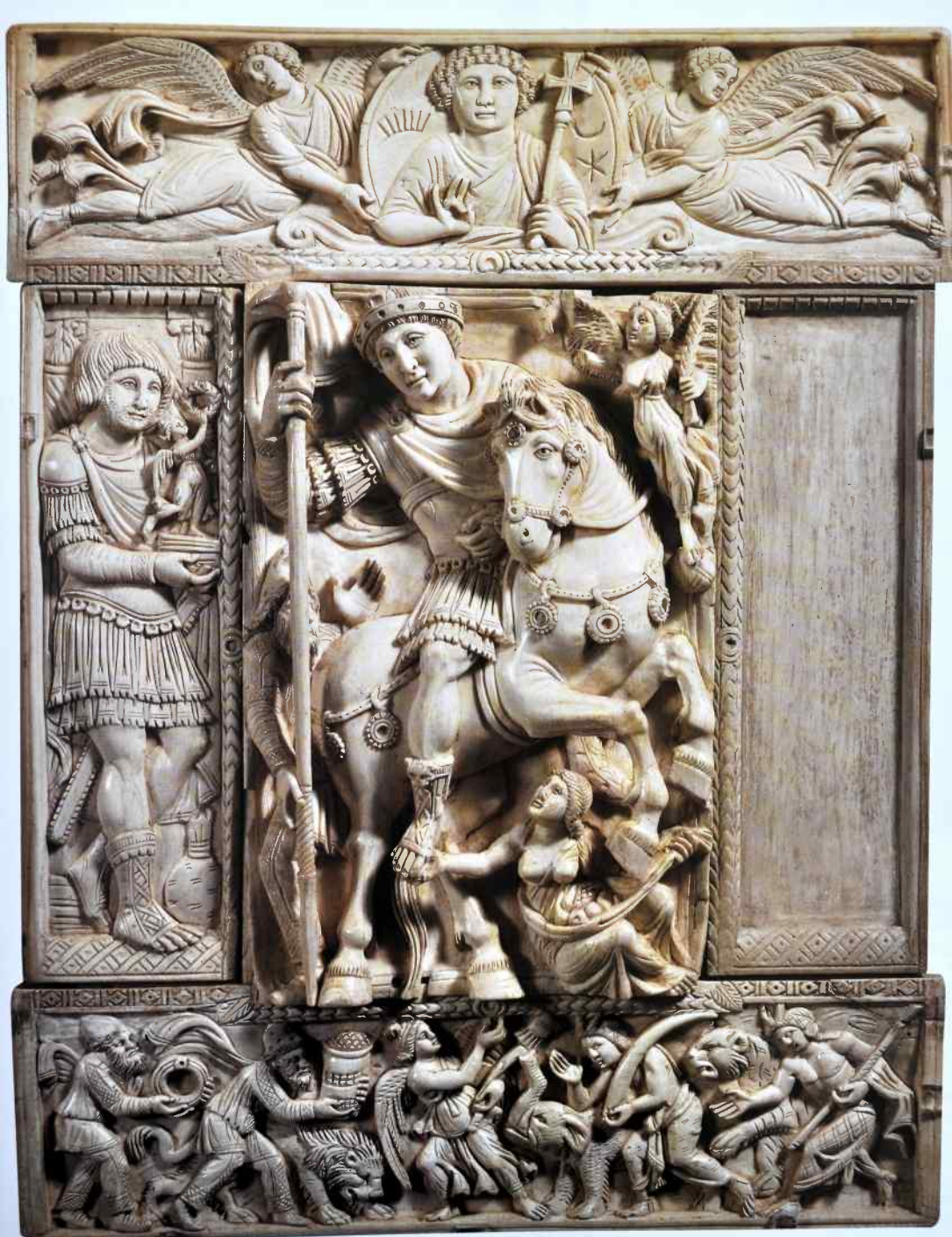


Ελεφαντοστέϊνο ανάγλυφο από τον επισκοπικό θρόνο: οι τέσσερεις Ευαγγελιστές, στο κέντρο ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Πάνω στο κέντρο το μονόγραμμα του επίσκοπου Μαξιμιανού, δεξιά και αριστερά παγώνια (παλαιοχριστιανικά σύμβολα) και άλλα ζώα. π. 550 μ.Χ.

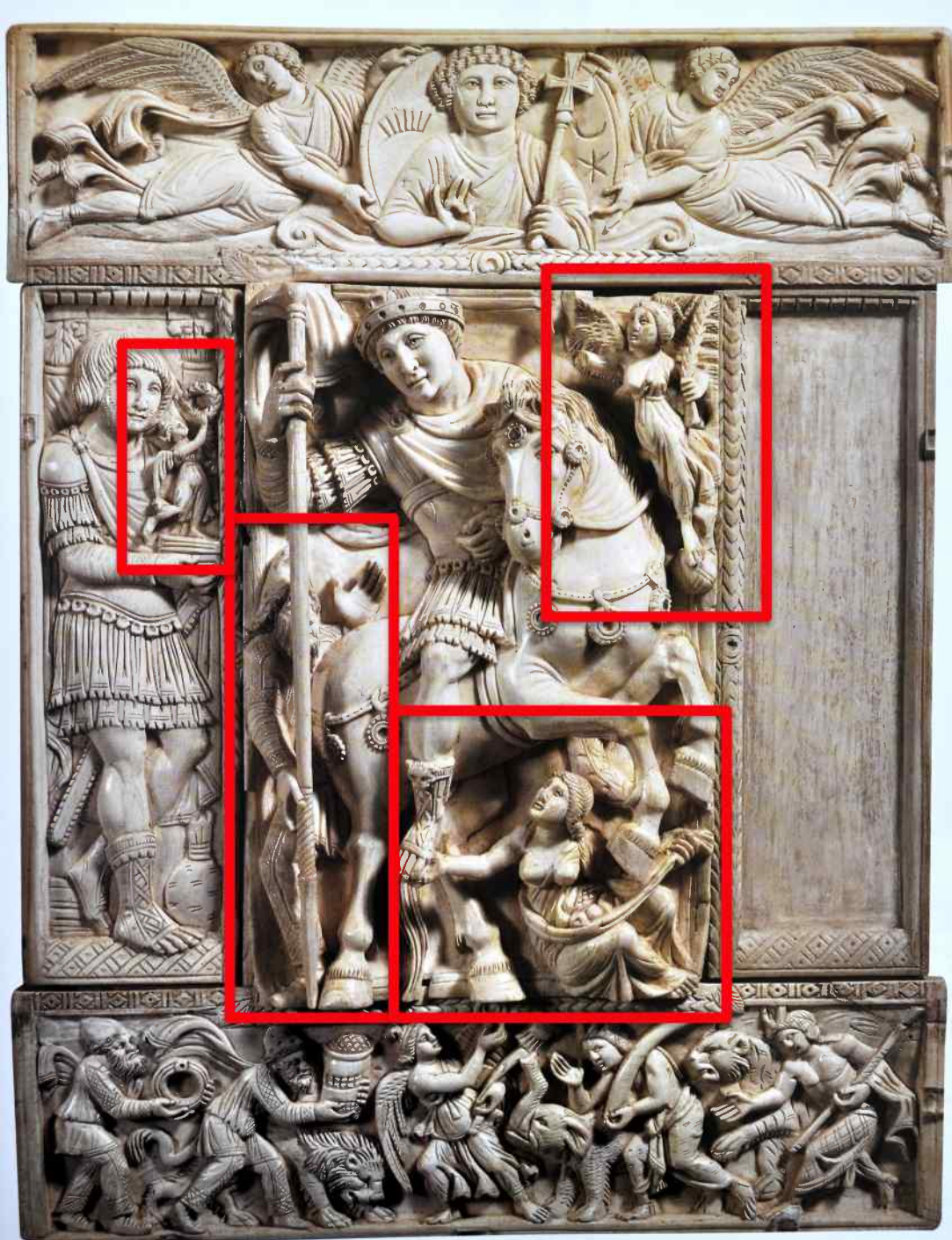


Ελεφαντοστέϊνο ανάγλυφο από τον επισκοπικό
θρόνο: η Γέννηση. π. 550 μ.Χ.

2 Δίπτυχα και τρίπτυχα από ελεφαντοστούν



Αυτοκράτορας νικητής (Αναστάσιος; ,
491-518 μ.Χ.)
έφιππος, με χλαμύδα και θώρακα,
στέμμα και λόγχη.



Αυτοκράτορας νικητής (Αναστάσιος; , 491-518 μ.Χ.)
έφιππος, με χλαμύδα και θώρακα, στέμμα και λόγχη (πίσω από την οποία κρύβεται ένας ηττημένος βάρβαρος με παντελόνια και φρυγικό σκουφί). Πάνω από τον αριστερό ώμο του αυτοκράτορα πετάει η Νίκη, στα πόδια του κάθεται η Γη με φρούτα στα πόδια της. Αριστερά ένας αξιωματικός προσφέρει αγαλμάτιο Νίκης, στα πόδια ένας σάκκος με χρήματα που θα μοιράσει ο αυτοκράτορας στο λαό. Στο κάτω πεδίο βάρβαροι που προσκυνούν τον αυτοκράτορα και του φέρουν δώρα (χαυλιόδοντας ελέφαντα – το πλακίδιο είναι από το ίδιο υλικό!). Στο ανάγλυφο πάνω στην εικόνα δύο άγγελοι πετούν δεξιά και αριστερά της εικόνας του Χριστού, με σταυρό, το δεξί χέρι σηκωμένο για την ευλογία Του. Στην ασπίδα του δεξιού άγγελου το Χριστόσημο Χ Ρ.



Αριστερά:
Ο Χριστός ανάμεσα
στους Αγ. Πέτρο και
Παύλο.

Δεξιά:
Η Παναγία με τον
μικρό Χριστό
ανάμεσα σε δύο
αγγέλους.

Περί το 550 μ.Χ.

Περίοδος εικονομαχίας
726 – 787· 815 – 843

Εικονομαχία

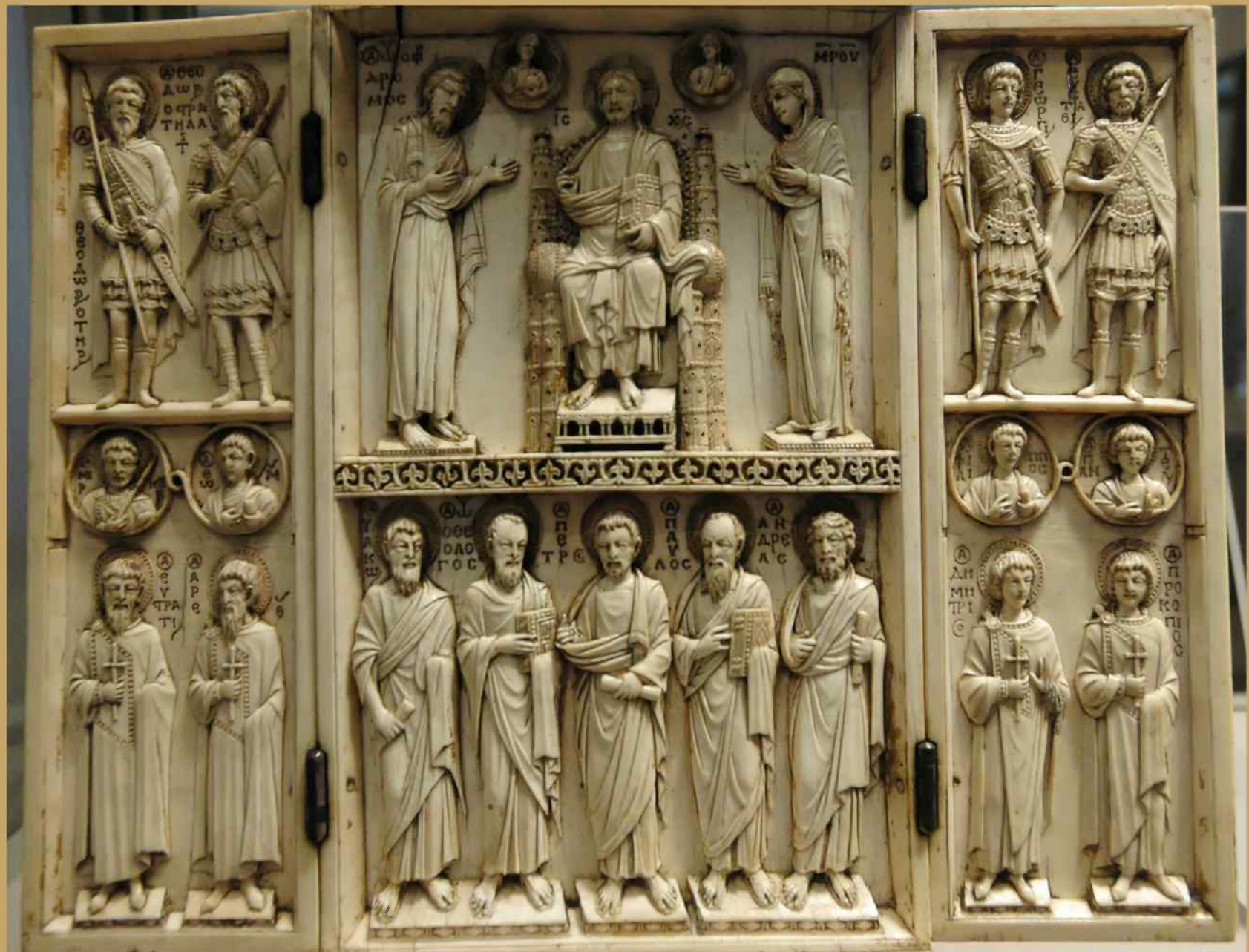
- Ο Λέων Γ΄ «ο Ισαυρός» (αυτοκράτωρ 717-741), εικονομάχος για λόγους εσωτερικής πολιτικής.
- Ο Κωνσταντίνος Ε΄ (αυτοκρ. 741-775), συγκάλεσε την «Ζ΄ οικουμενική» Σύνοδο της Ιερείας, το 754.
- Μετά το θάνατο του Λέοντος Δ΄ (775-780), η χήρα του **Ειρήνη συγκάλεσε το 787 τη Β΄ Σύνοδο της Νίκαιας** η οποία έκρινε τις **αποφάσεις των εικονομαχών ως άκυρες**. Οι εικόνες όφειλαν όμως να φέρουν επιγραφές με ονόματα ώστε να αποφευχθεί η λατρεία τους ως αντικειμένου.

Εικονομαχία

- Ο Λέων Ε΄ (αυτοκράτωρ 813-820), δεν αναγνώρισε τη Σύνοδο της Νίκαιας. Άρχισε έτσι η δεύτερη περίοδος της εικονομαχίας, η οποία συνεχίστηκε και υπό τους διαδόχους του Μιχαήλ Β΄ και Θεόφιλο.
- Η μητέρα του Μιχαήλ Γ΄ (αυτοκρ. 857-867), **Θεοδώρα** (κυβερνούσε για τον 3-χρονο γιό της Μιχαήλ από το 842 ως το 856) **συγκάλεσε το 843 τη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης** υπό τον Πατριάρχη Μεθόδιο Α΄, η οποία έλαβε τον τίτλο της «Ζ΄ οικουμενικής Συνόδου». **Επέτρεψε και πάλι τη χρήση των εικόνων** και απεικονίσεων βιβλικών σκηνών.



Τρίπτυχον από
ελεφαντοστόύν.
Η Σταύρωση.
Από τη
Κωνσταντινούπολη.
Μόναχο, Κρατικές
Συλλογές της
Βαυαρίας.
10^{ος} αι.

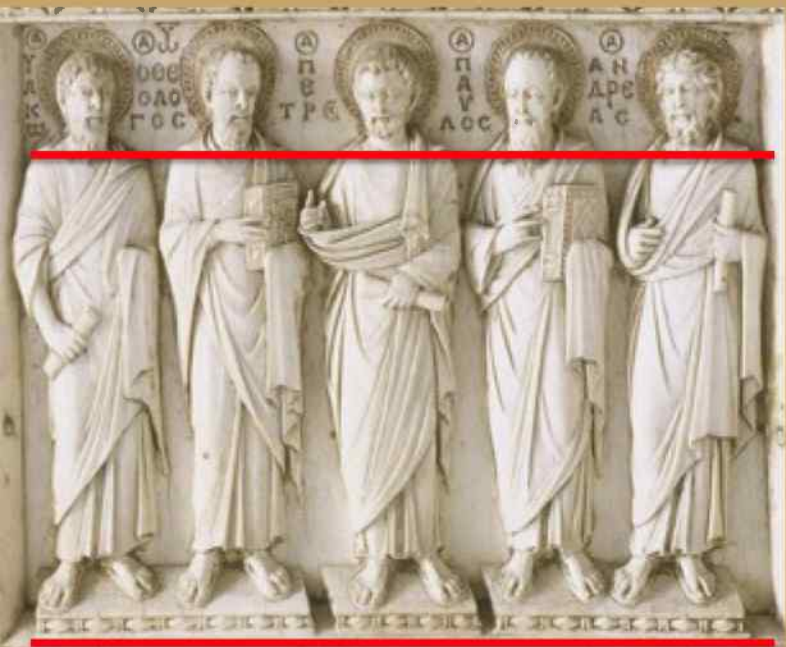
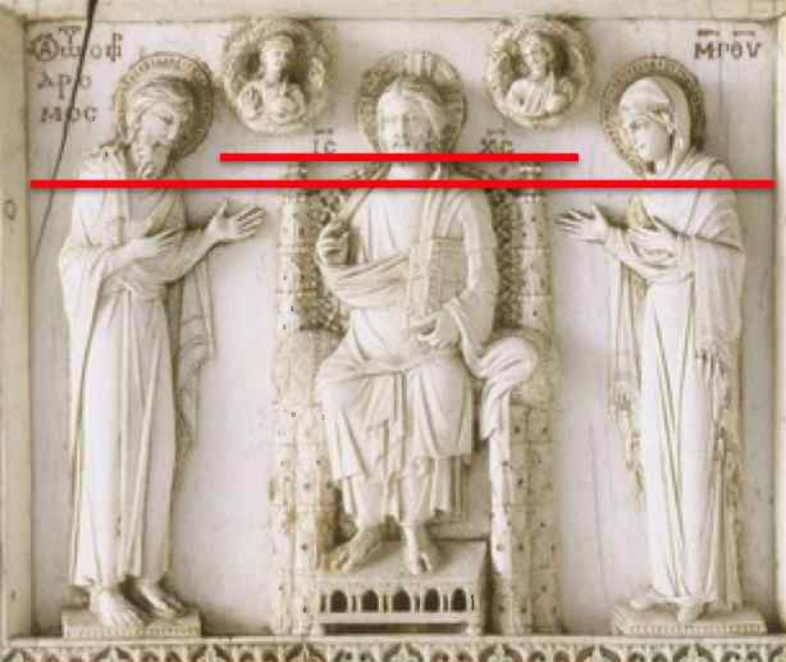


Τρίπτυχον Harbaville. Λούβρο, Παρίση. Εποχή των Μακεδόνων αυτοκρατόρων (τέλη του 10^{ου} αι.)









Η σύνθεση δεν άλλαξε από τον 4^ο αι. μ.Χ.
(θριαμβική αψίδα Κωνσταντίνου στη Ρώμη): οι
μορφές βρίσκονται πάντα σε μία ευθεία γραμμή.



Η σύνθεση δεν άλλαξε από τον 4^ο αι. μ.Χ.
(επιδαπέδιο μωσαϊκό στη Μυτιλήνη).

3 Εικόνες

Πρώτη βυζαντινή περίοδος
527 – 726/30 – 843

Χριστός Παντοκράτωρ.

Εικόνα του 6^{ου} αι., ίσως από την Κωνσταντινούπολη (λόγω υψηλής ποιότητας).

Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης στο Σινά.

Σώθηκε από την καταστροφή των εικόνων εκ μέρους των εικονομάχων χάρη στη φύλαξή της στη χερσόνησο του Σινά.

Η διαφορετική έκφραση των δύο πλευρών του προσώπου του Χριστού ερμηνεύεται υποθετικά ως απόδοση της διττής φύσης του, θείας και ανθρώπινης.





Χρυσό νόμισμα («*solidus*») του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Β΄, Κωνσταντινούπολη, 685/695.
Εμπροσθότυπος: Προτομή Χριστού. Οπισθότυπος: Εικόνα του αυτοκράτορα
που κρατά σταυρό με τριβάθμιδη βάση.



Σταύρωση.

Τοιχογραφία
του 8^{ου} αιώνα
στην εκκλησία
Santa Maria
Antiqua στη
Ρώμη.
Ο Χριστός
ντυμένος.



Σταύρωση.

Εικόνα του 9^{ου} /
10^{ου} αιώνα στην
Ιερά Μονή της
Αγ. Αικατερίνης
Σινά.

Ο Χριστός
ντυμένος.





Ενώ το θέμα παραμένει το ίδιο, η σύνθεση της σκηνής αλλάζει: αρ. βλέπουμε πέντε μορφές, δε. δέκα σωζόμενες (συν ο δεύτερος ληστής, και ο τέταρτος άγγελος = 12)



Χρυσό νόμισμα («*solidus*») της Θεοδώρας (εμπροσθότυπος) με τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (οπισθότυπος· αυτοκράτωρ 842-867) και την αδελφή του Θέκλα. Η Θεοδώρα βασίλευε τα πρώτα χρόνια μετά τον θάνατο του συζύγου της, αυτοκράτορα Θεόφιλου, από το 842 έως το 856 στη θέση του γιού της. Συγκάλεσε το 843 τη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης υπό τον Πατριάρχη Μεθόδιο Α', η οποία έλαβε τον τίτλο της «Ζ' οικουμενικής Συνόδου». Επέτρεψε και πάλι τη χρήση των εικόνων και απεικονίσεων βιβλικών σκηνών. Δολοφωνήθηκαν στη συνέχεια περίπου 10.000 άτομα.

Η Θεοδώρα που φέρει εδώ τον τίτλο «Δέσποινα», κρατά γλόμπο με σταυρό στο δεξί χέρι, μακρύ σταυρό στο αριστερό. Ο Μιχαήλ που παριστάνεται πιο μικρός από την αδελφή του, κρατά επίσης γλόμπο με σταυρό, η Θέκλα σταυρό. Και οι τρεις φοράν αυτοκρατορικό στέμμα.



Εικονομάχοι και εικονόφιλοι, στο κέντρο η Θεοδώρα.
Από χειρόγραφο του Ιωάννη Σκυλίτζη, Χρονικόν, 11^{ος} αι. Μαδρίτη.

Θρίαμβος της
Ορθοδοξίας.

Εικόνα του 14^{ου}
αι. Παναγία
Οδηγήτρια με
την
αυτοκράτειρα
Θεοδώρα, τον
νεαρό Μιχαήλ Γ΄
και τον
(εικονόφιλο)
πατριάρχη
Μεθόδιο.

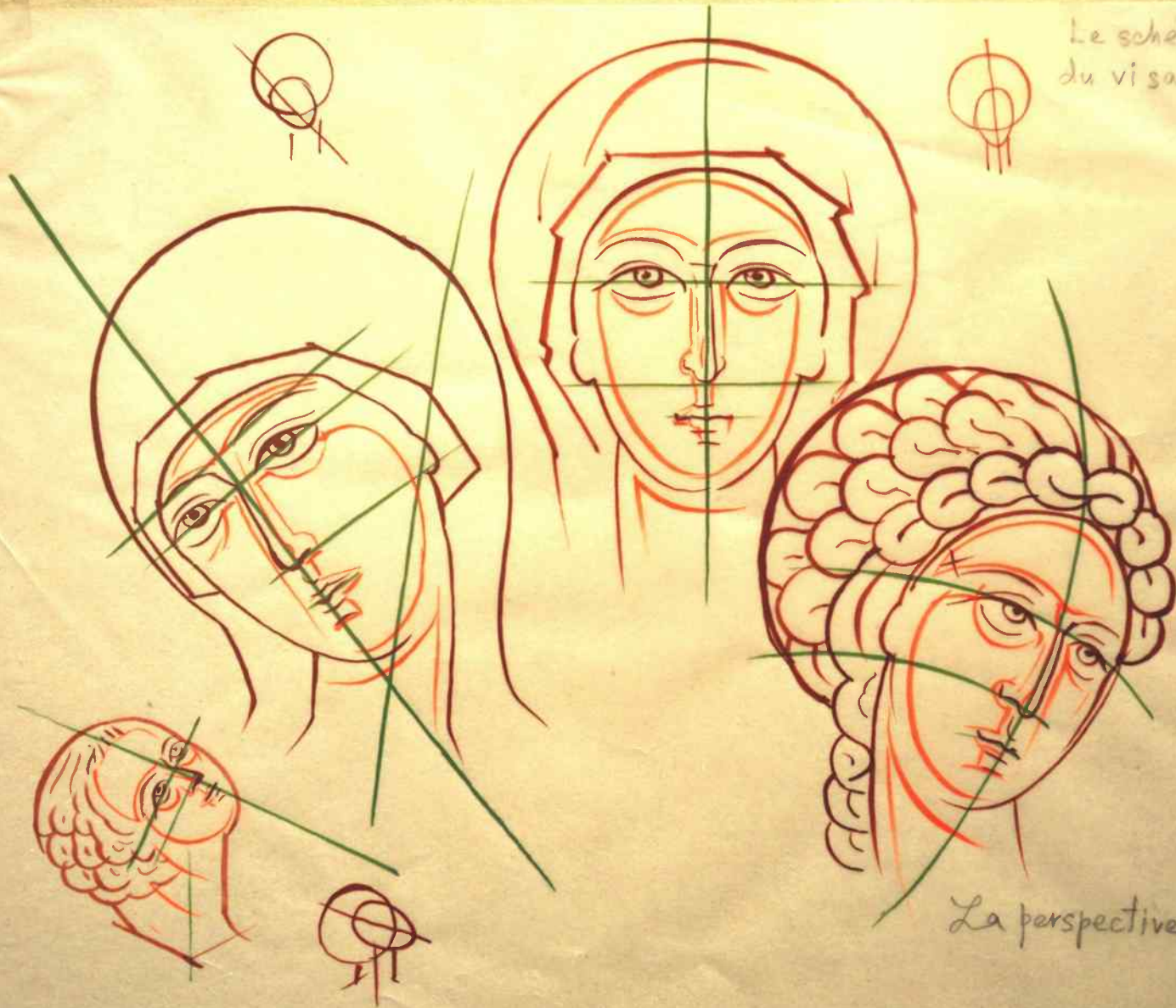
Λονδίνο,
Βρετανικό
Μουσείο.



Atelier
Saint - Luc



Le schéma iconographique
du visage féminin.



La perspective sphérique.

Παναγία
Γλυκοφιλούσα.

Εικόνα του 1000
περίπου.
Ονομαζόμενη
Fedorovskaya.





Παναγία
Γλυκοφιλούσα.

Εικόνα του 1100
περίπου.

Ονομαζόμενη
Vladimirskaia.
Προστάτιδα της
Ρωσίας.

Μόσχα, Tretyakov
Gallery.



4 Μινιατούρες (εικονογραφημένα χειρόγραφα)



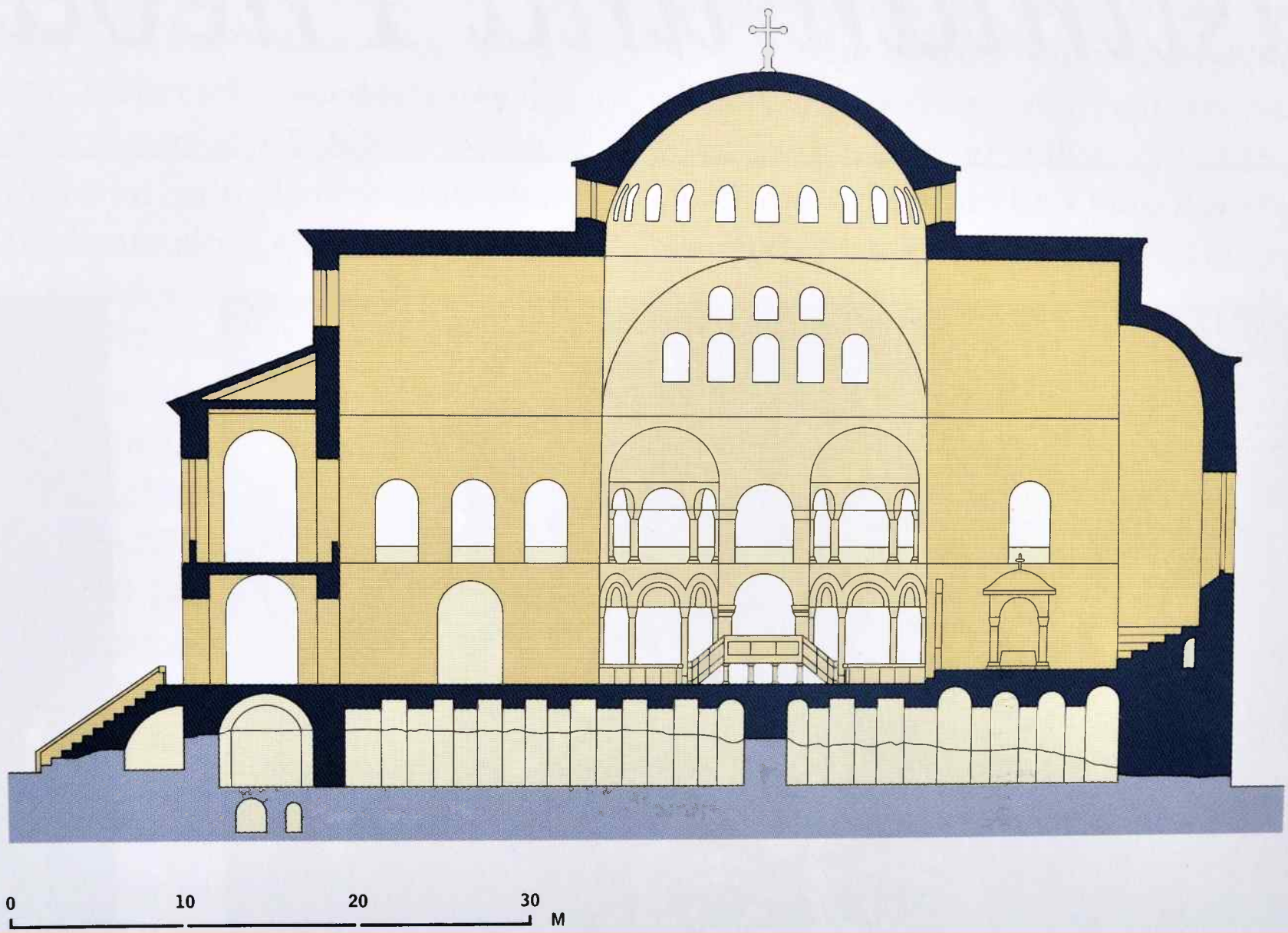
«Γένεσις της Βιέννης»,
χειρόγραφο σε πορφυρό
φόντο του 6^{ου} αι.
Σήμερα στην Εθνική
Βιβλιοθήκη της Βιέννης.
Περιέχει κείμενα της
Παλαιάς Διαθήκης και είναι
εικονογραφημένο.
Εδώ παριστάνεται η
συνάντηση της Ρεβέκκας με
τον Ελιέζερ στο πηγάδι, Γέν.
22 (ο Ελιέζερ έψαχνε νύφη
για τον Ισάακ, γιο του
Αβραάμ).
Καθαρά διακρίνονται
επιδράσεις της αρχαίας,
ειδωλολατρικής τέχνης και
εικονογραφίας.



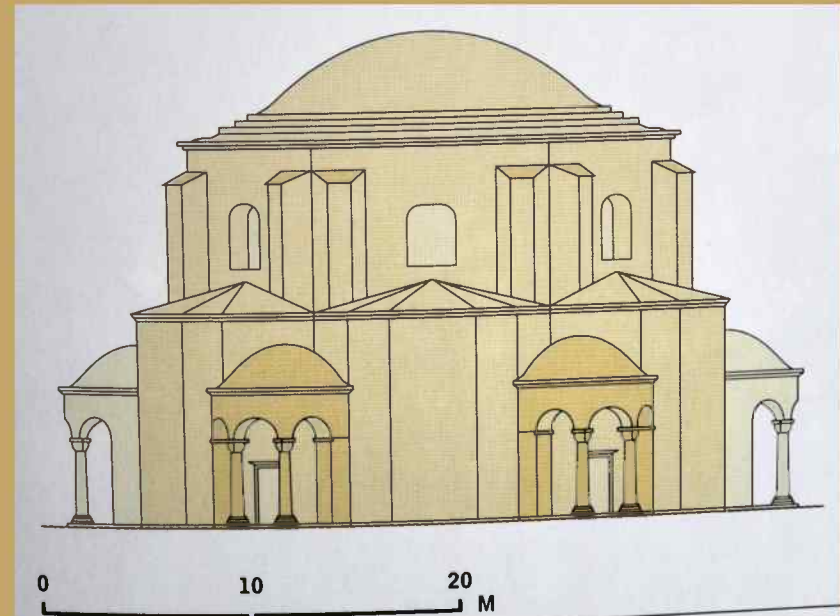
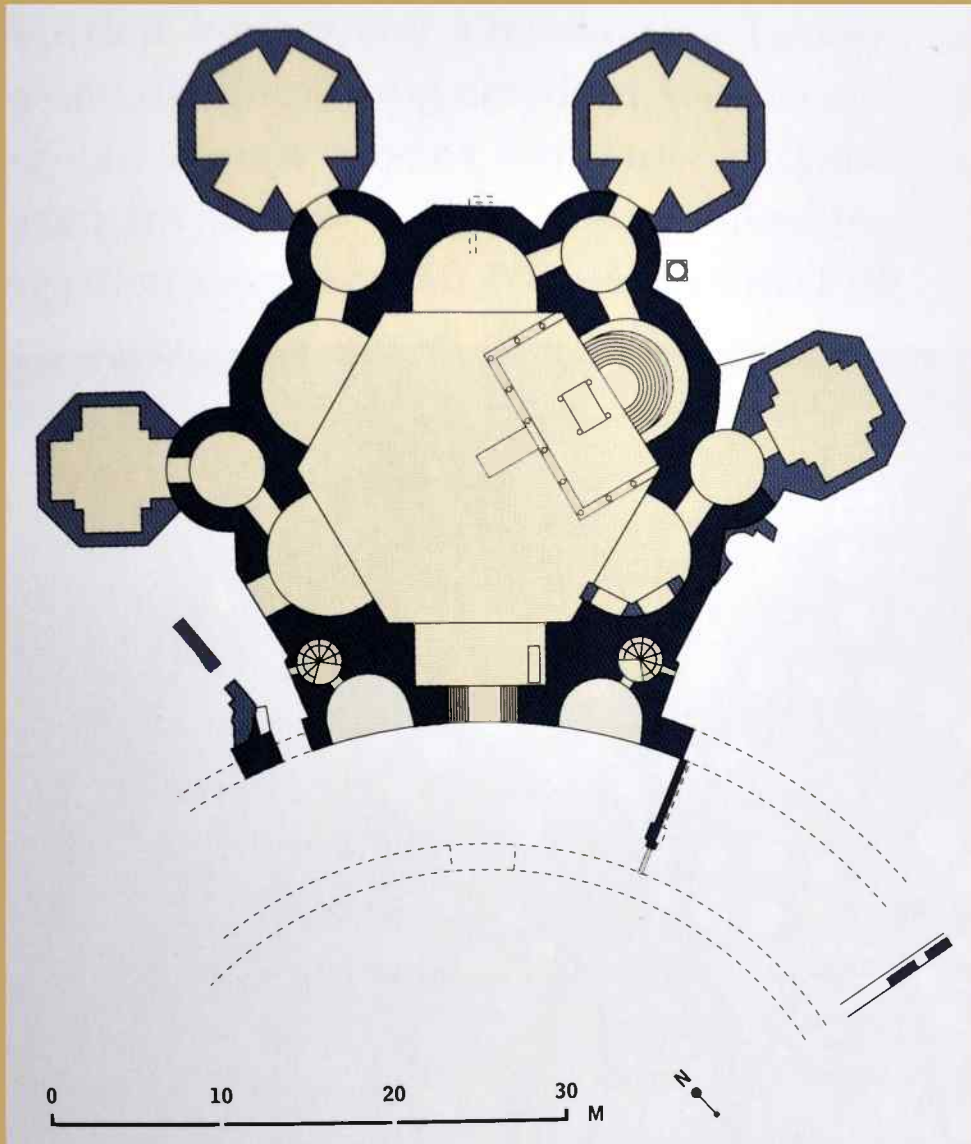


Αλκυώνα από εικονογραφημένο χειρόγραφο του Πεδανίου Διοσκουρίδη, π. 512 μΧ, σε κείμενο μιας παράφρασης των «Οрниθιακών» του Διονυσίου. Παράδειγμα για το ενδιαφέρον των πρώιμων βυζαντινών χρόνων για τη φυσική ιστορία. Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη.

5 Αρχιτεκτονική



Άγιος Πόλυευκτος Κωνσταντινούπολη
524 – 527



Ναός της «Minerva Medica» στη Ρώμη,
100 μ.Χ.

Ίσως το πρότυπο για την αρχιτεκτονική
μορφή της εκκλησίας του Αγίου
Πολυεύκτου.

Κάτοψη και όψη είναι σωστές, όχι όμως
η απόδοση στην Αθηνά (Minerva), κατά
μια μελέτη που δημοσιεύτηκε στα
Papers of the British School at Rome
πριν από ένα χρόνο.



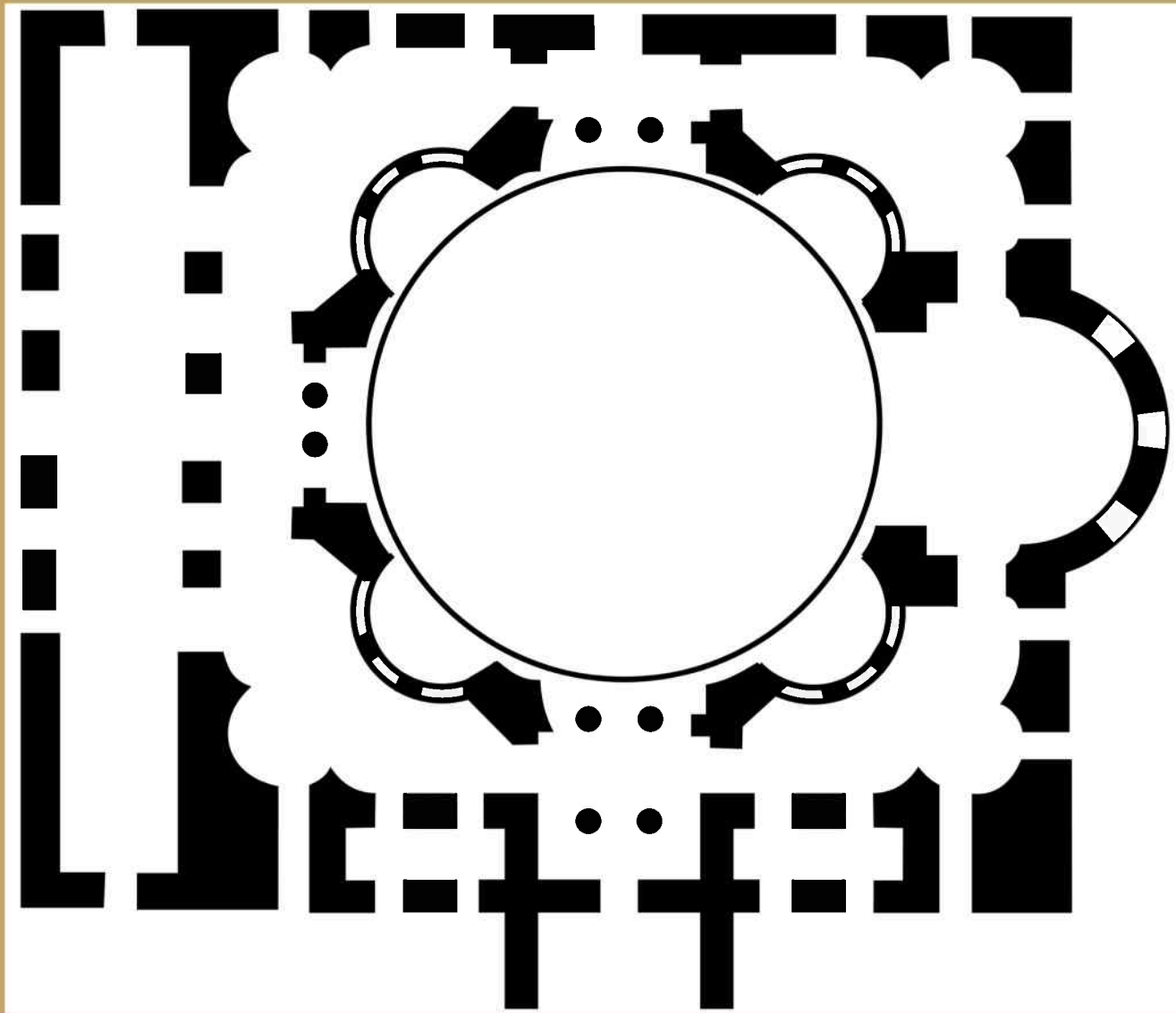
Άγιος Πολύευκτος Κωνσταντινούπολη
524 – 527



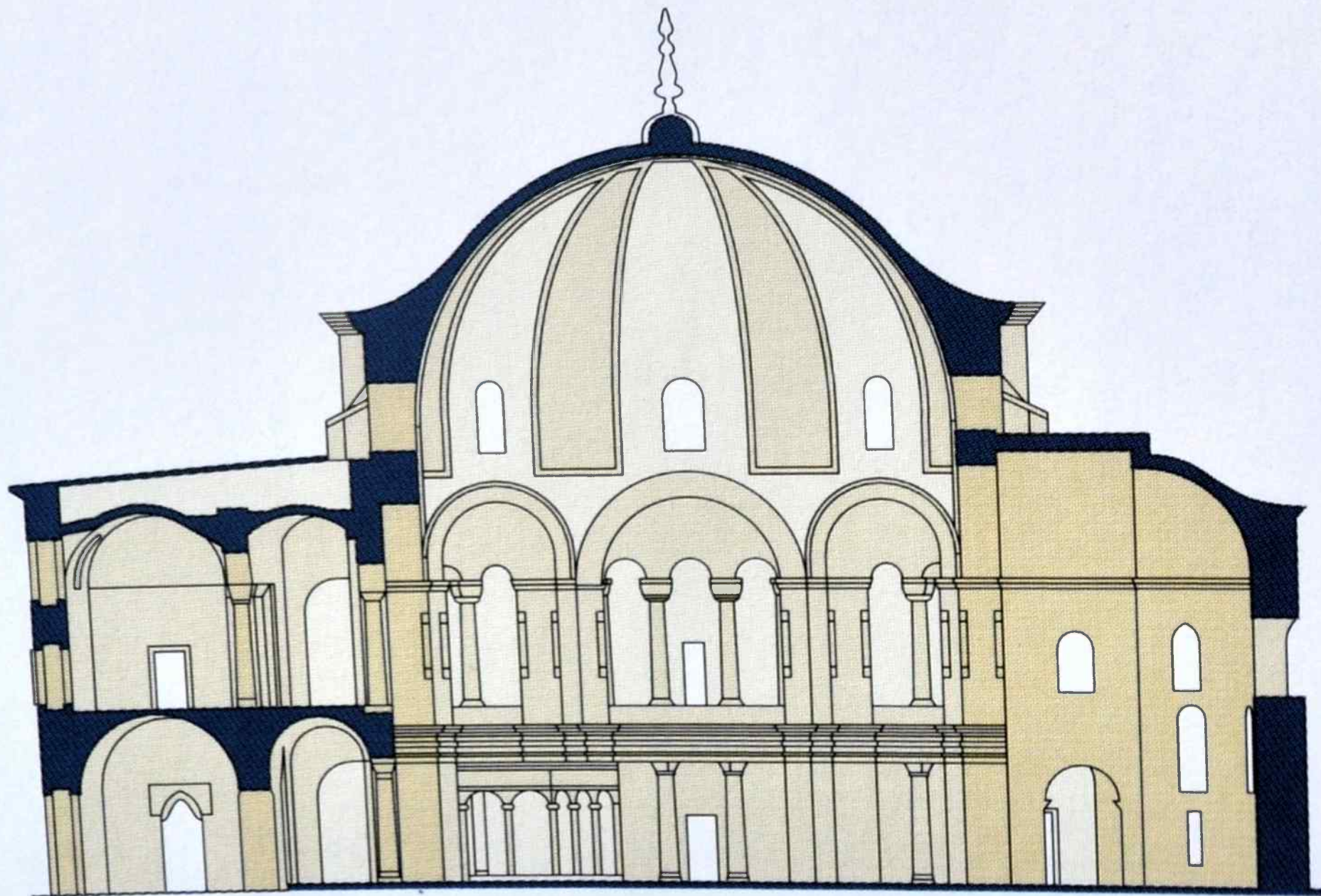
Άγιος Πολύευκτος,
Κωνσταντινούπολη.
Στοιχεία του γλυπτού
διάκοσμου της αρχιτεκτονικής.



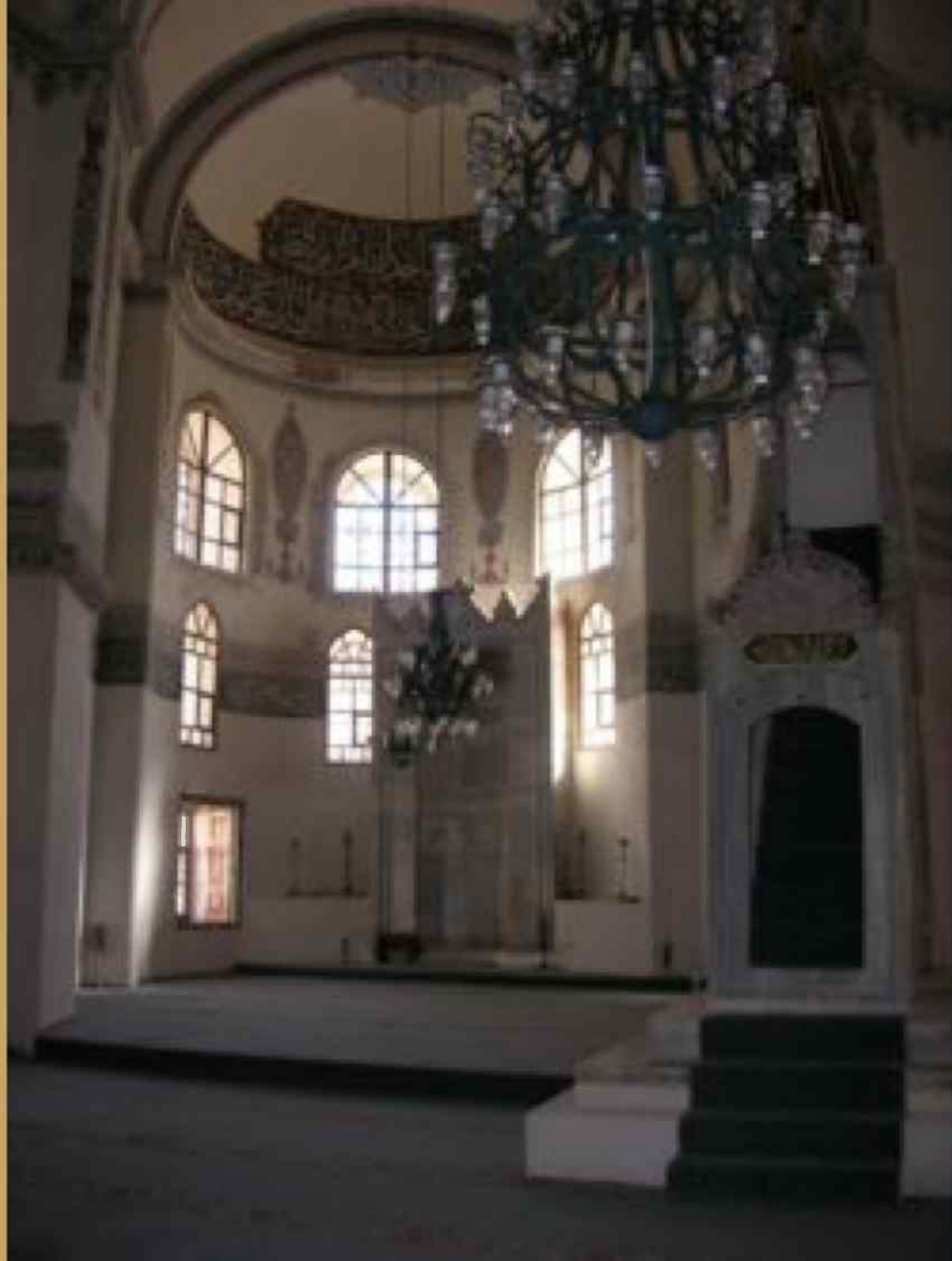
598



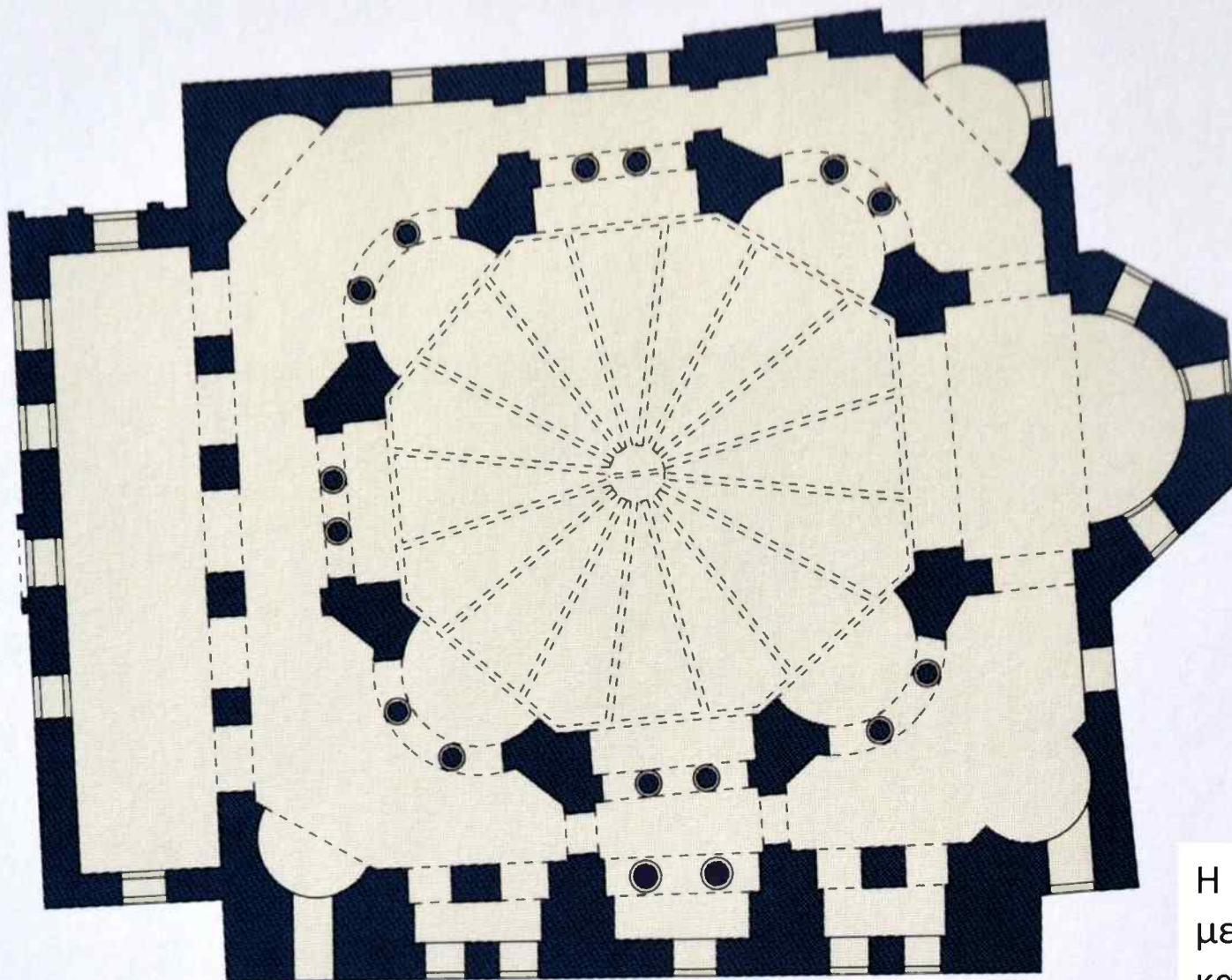
Εκκλησία των Αγίων Σεργίου και Βάχχου, κάτοψη. Κωνσταντινούπολη.
Εκκλησία με νάρθηκα, της εποχής του Ιουστινιανού, πριν από το 536 μ.Χ.
Οκτάγωνο με 8 πεσσούς εγγεγραμμένο μέσα σε ακανόνιστο τετράγωνο. Εναλλασσόμενες
ορθογώνιες και ημικυκλικές κόγχες που συνδέουν τους πεσσούς.











0 10 20 M



Η κατασκευή του τρούλλου με εναλλασσόμενες κοίλες και ευθείες επιφάνειες ανάμεσα στις νευρώσεις τον έκανε αρκετά ευσταθή ώστε να μη χρειάζονται αναλημμάτικοι πεσσοί.

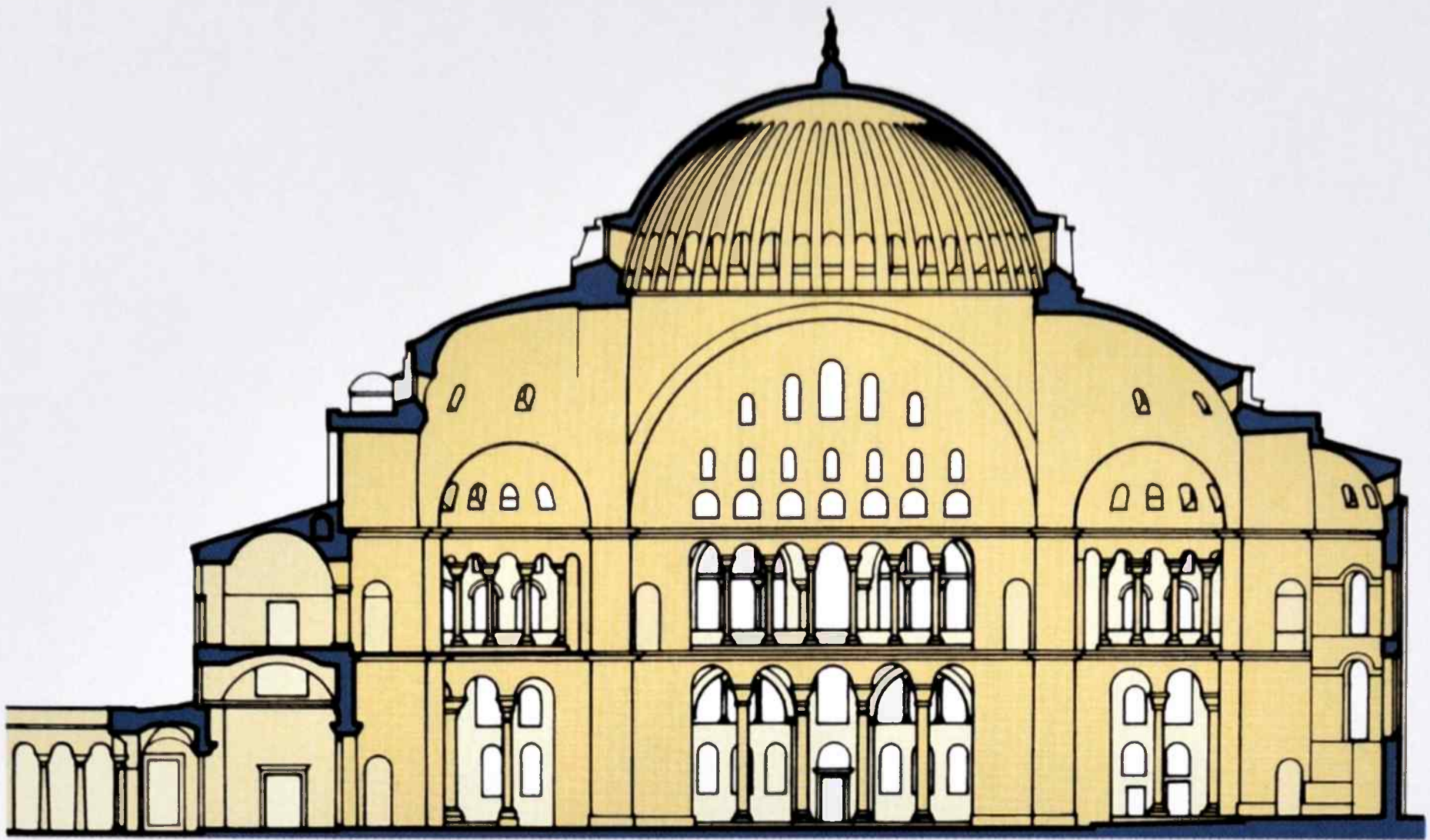




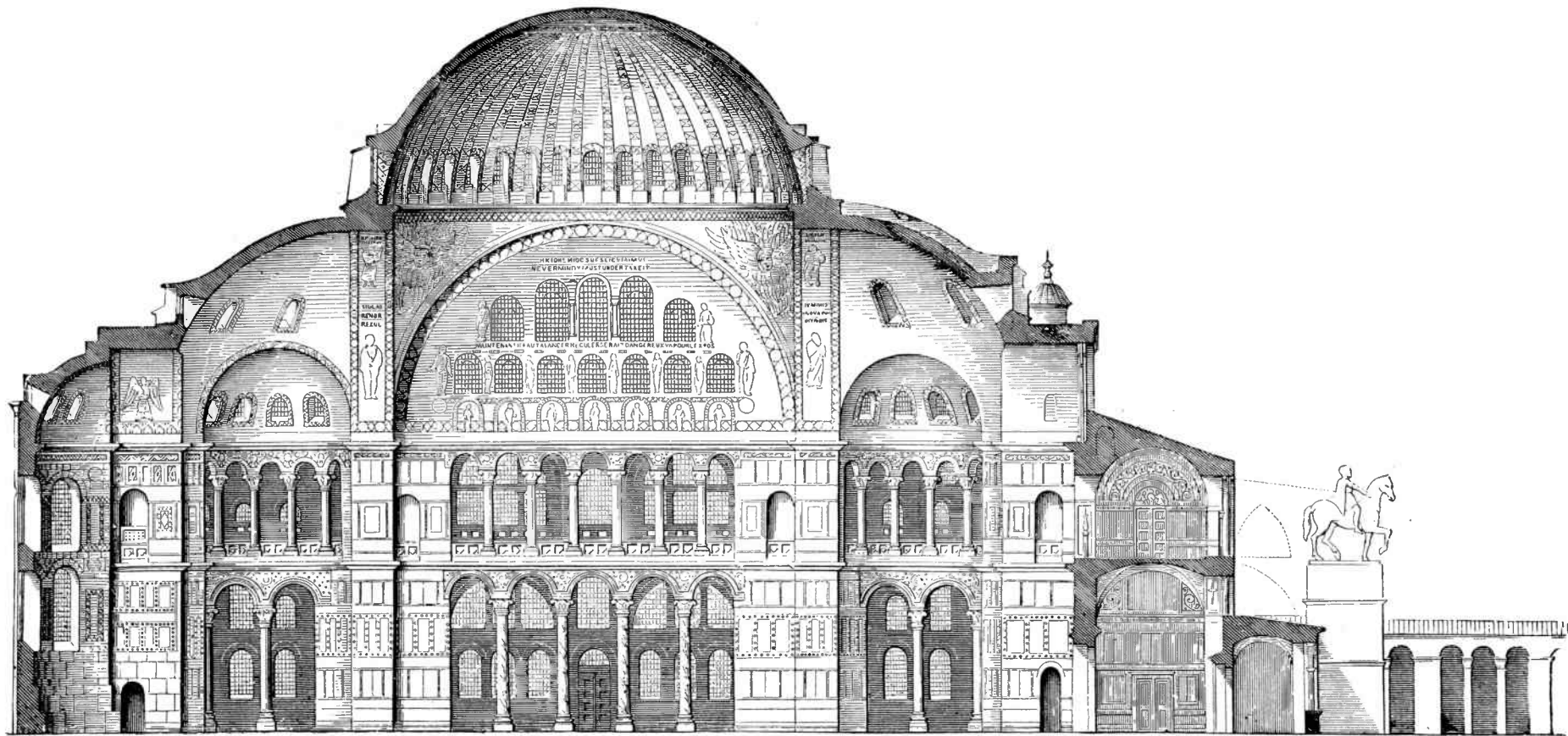


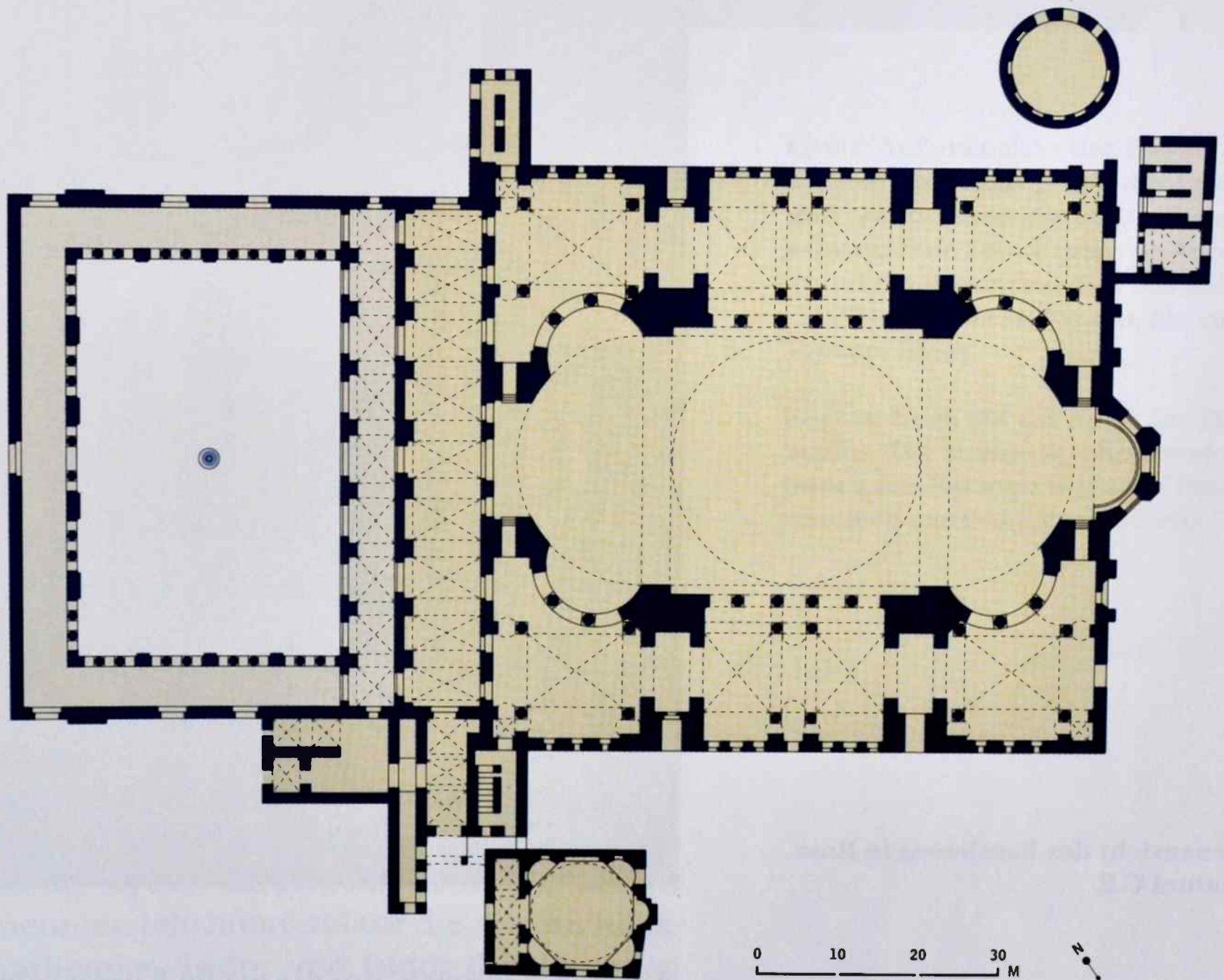
Άγιοι Σέργιος και Βάκχος,
Κωνσταντινούπολη.

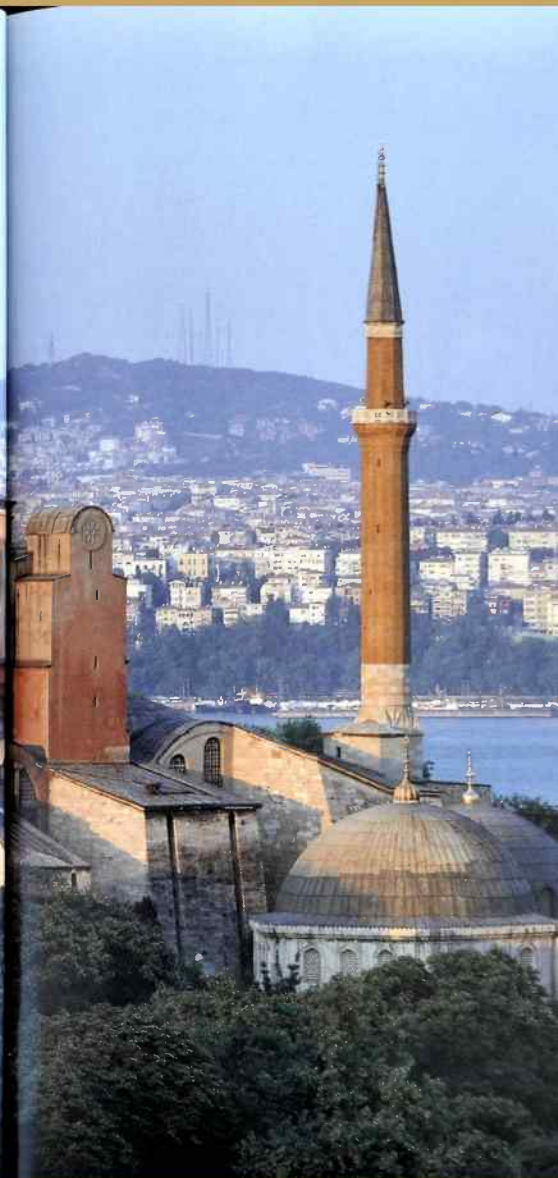
Στοιχεία του γλυπτού
διάκοσμου της αρχιτεκτονικής:
Κιονόκρανο σε σχήμα καλαθιού



Εκκλησία της Αγίας Σοφίας, Κωνσταντινούπολη.
Τομή / αναπαράσταση της αρχικής κατάστασης.
Ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό το 532.















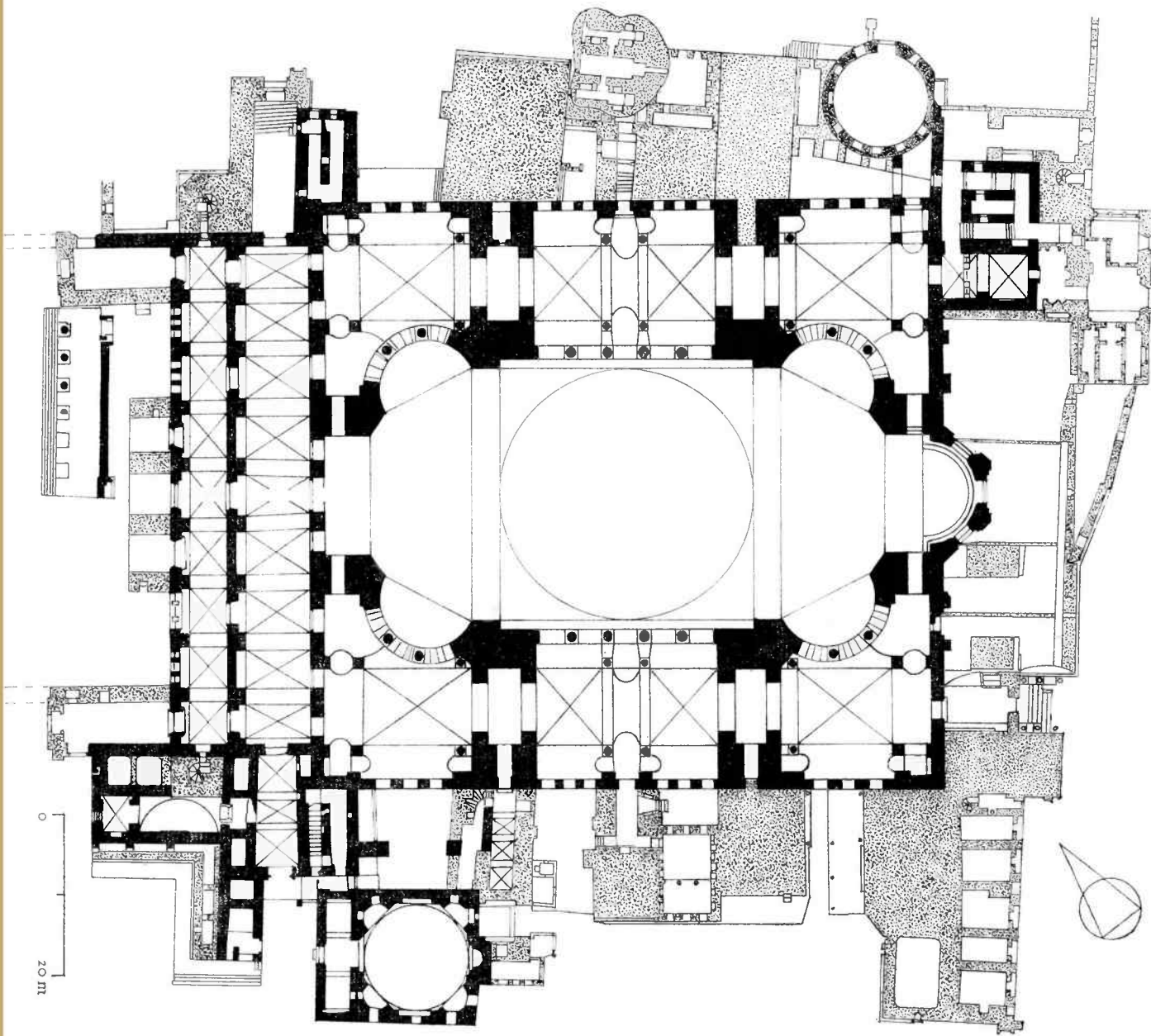




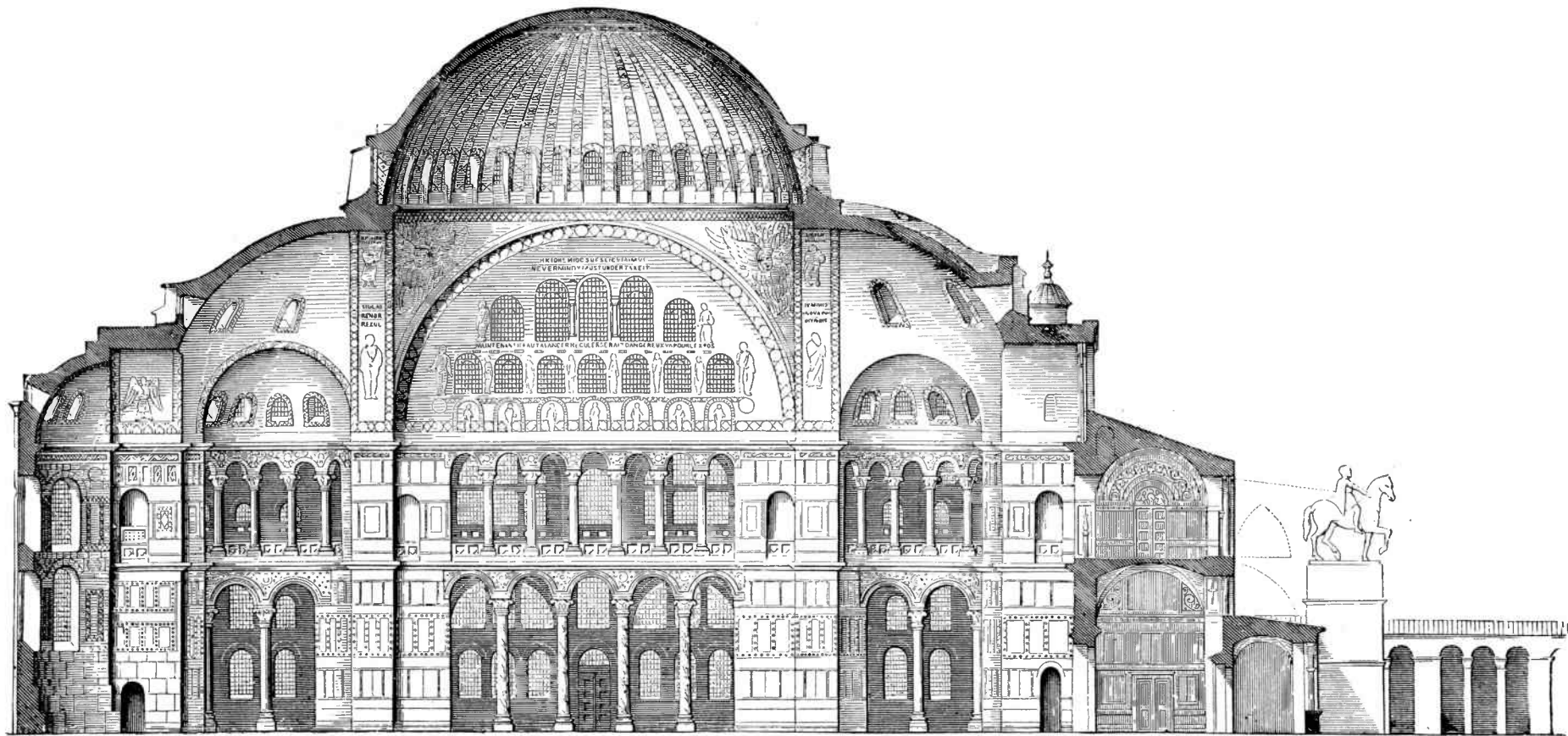




Μέση βυζαντινή περίοδος
726/30 – 843 – 1204/61



Εκκλησία της Αγίας Σοφίας, Κωνσταντινούπολη. Κάτοψη με μεταγενέστερες προσθήκες.





Εκκλησία της Αγίας Σοφίας, Κωνσταντινούπολη. Επιτοίχια μωσαϊκά από το Β. τείχος του κεντρικού κλίτους: Ο Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος και ο Άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος από την Αντιόχεια. Από τα παλαιότερα σωζόμενα μωσαϊκά της εκκλησίας, 9^{ος} αι. μ.Χ.



Ο αυτοκράτορας Λέων Στ' ο Σοφός (886-912) γονυπετής μπροστά στο Χριστό. Στα μετάλλια η Παναγία και ο αρχάγγελος Γαβριήλ (9^{ος} αι.). Στον νάρθηκα της εκκλησίας, πάνω από την «πύλη του αυτοκράτορα».





Η Παναία βρεφοκρατούσα ανάμεσα στους αυτοκράτορες Κωνσταντίνο Α' (που της προσφέρει τον Ναό του Σολωμόντα στα Ιεροσόλυμα) και Ιουστινιανό Α' (που της προσφέρει την ίδια την Αγία Σοφία στη Κωνσταντινούπολη). 10^{ος} αι. Πάνω από την «ωραία πόρτα».



Ο Κωνσταντίνος Α΄ προσφέροντας τον Ναό του Σολωμόντα στα Ιεροσόλυμα.



Ο Ιουστινιανός Α΄ προσφέροντας τον ναό της Αγίας Σοφίας στη Κωνσταντινούπολη.



Η Παναία βρεφοκρατούσα.



Ο Χριστός Παντοκράτωρ ανάμεσα στην αυτοκράτειρα Ζωή την Πορφυρογέννητη (1028–1050) και τον τρίτο σύζυγό της, Κωνσταντίνο Θ' τον Μονομάχο. Στην επιγραφή αναγραφόταν αρχικά το όνομα του δεύτερου συζύγου της Ζωής, Μιχαήλ Δ' του Παφλαγόνια (†1041), και διορθώθηκε

ΕΝ ΧΩ ΤΩ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΣΤΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝ
ΟΜΗΛΙΑ

ΙϞ

ΧϞ

+ ΖΩΗ Η ΕΥΣΕ
ΒΕΒΑΤΗ
ΑΥΓΟΥΣΤΑ



ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΧΩ ΤΩ ΕΠΙΣΤΟΛΕΙ ΕΥΣΕ



Η Παναγία βρεφοκρατούσα ανάμεσα στον αυτοκράτορα Ιωάννη Β' Κομνηνό (1118-1143) και την αυτοκράτειρα Ειρήνη. 12^{ος} αι. Στον γυναικονίτη της εκκλησίας.







Ένα από τα δύο Σεραφείμ
(«εξαπτέρυγα») στο ένα από τα
σφαιρικά τρίγωνα του τρούλλου
(βλ. προηγούμενη διαφάνεια).

Λαϊκή χριστιανική αρχιτεκτονική και ζωγραφική
στα «πετροκομμένα μοναστήρια της Καππαδοκίας»
(Σεφέρης):

Ο Ναός της Αναλήψεως στο Κόραμα (11^{ος} αι.)



Ματιανά / Κόραμα της Καππαδοκίας.



Τοιχογραφίες του μοναστηριακού ναού της Αναλήψεως, της «Σκοτεινής Εκκλησίας» (11^{ος} αι.).

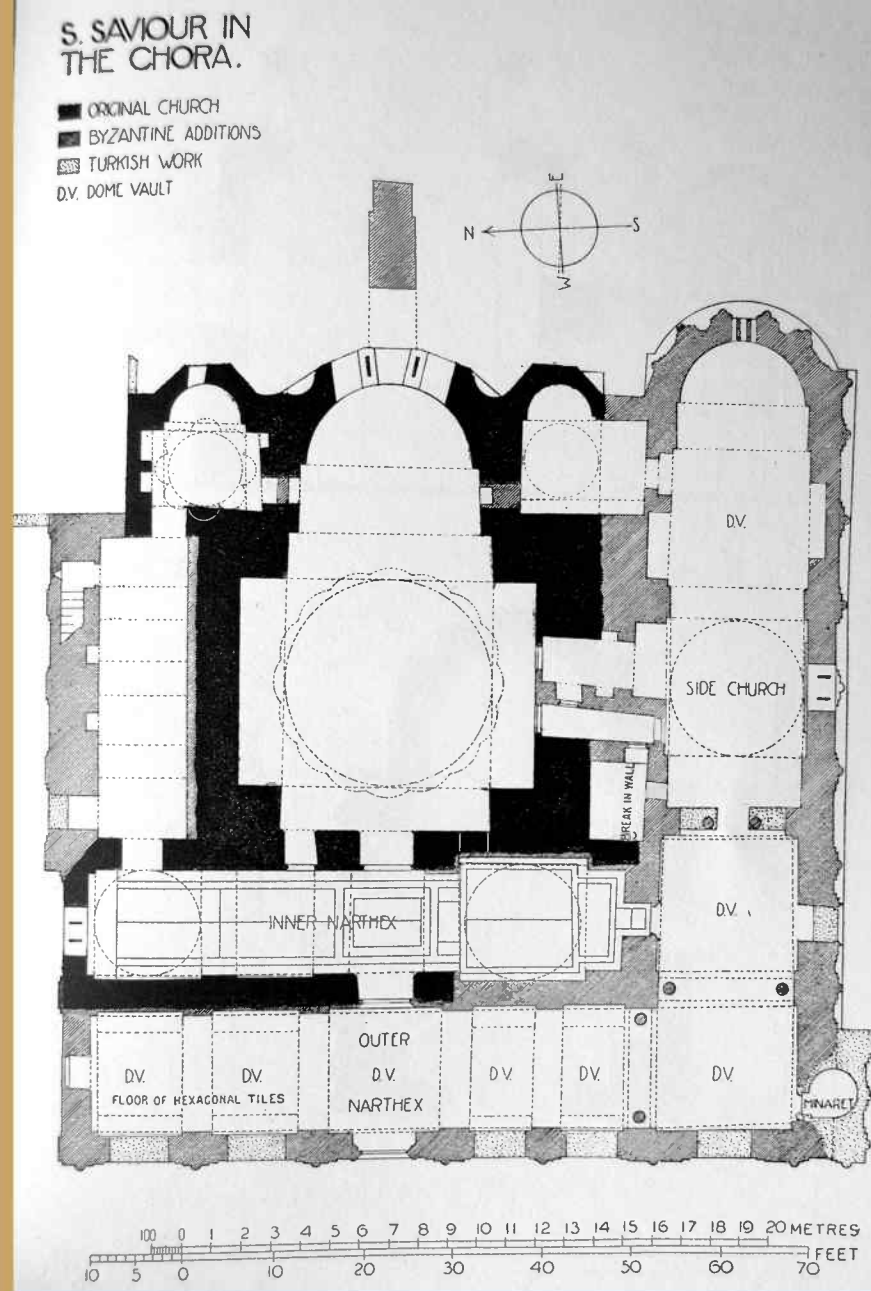
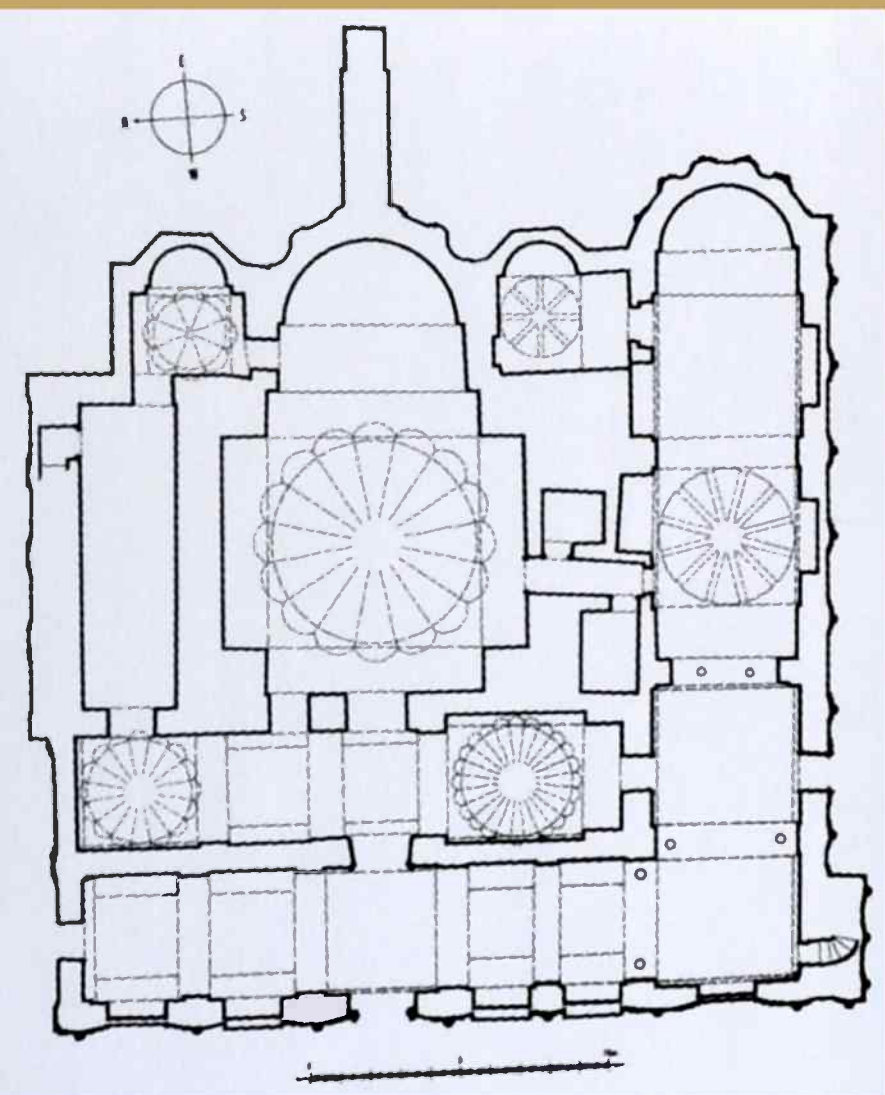


Τοιχογραφίες του Ναού της Αναλήψεως, της «Σκοτεινής Εκκλησίας» (11^{ος} αι.): ο Παντοκράτωρ.

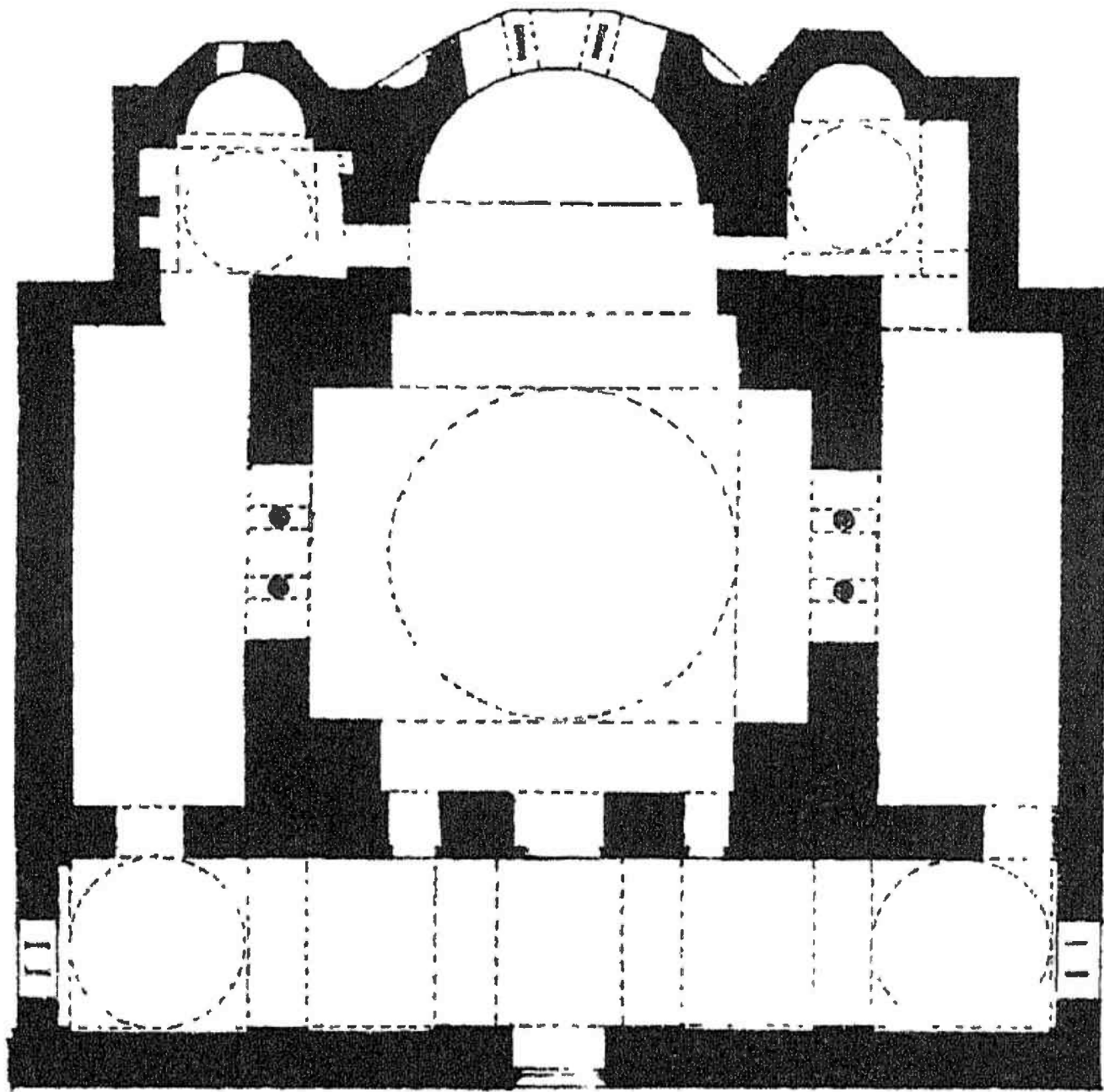


Τοιχογραφίες του Ναού της Αναλήψεως, της «Σκοτεινής Εκκλησίας» (11^{ος} αι.): η Σταύρωση.

Ύστερη βυζαντινή περίοδος
1261 – 1453



Η Μονή της Χώρας στη Κωνσταντινούπολη (κτίσθηκε 1077-81, ανακαινίσθηκε 1316-21).



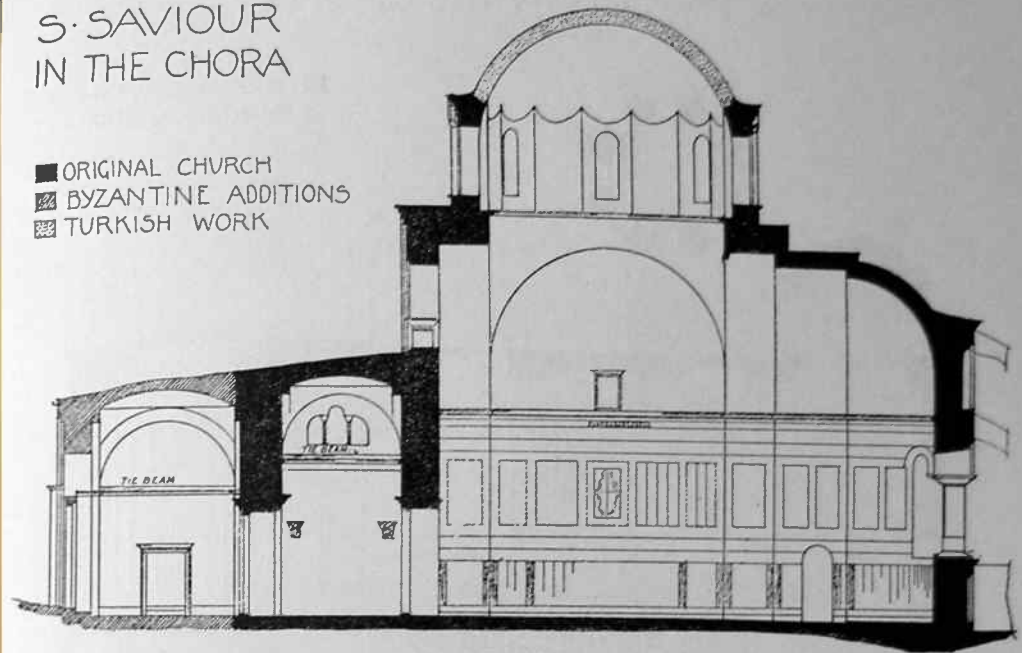
Η Μονή της Χώρας στη Κωνσταντινούπολη πριν την ανακαίνιση.



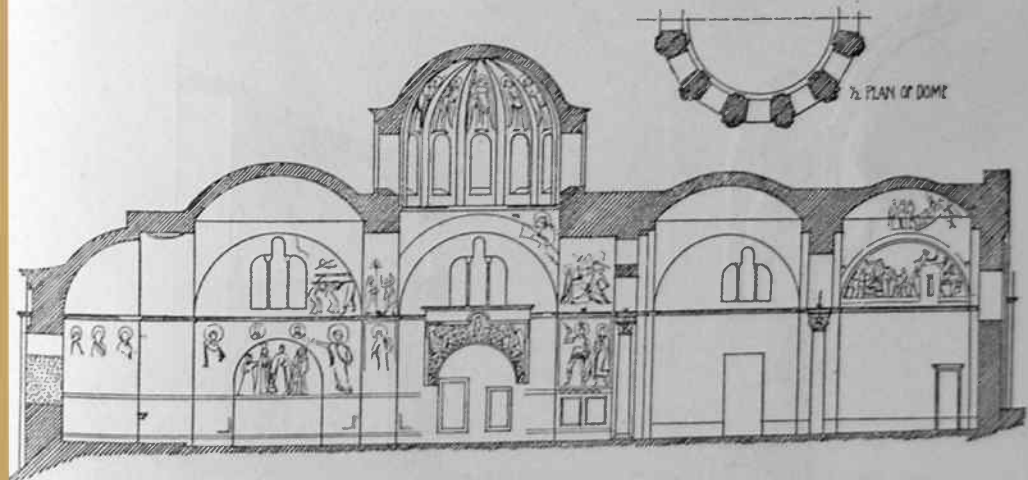


S. SAVIOUR IN THE CHORA

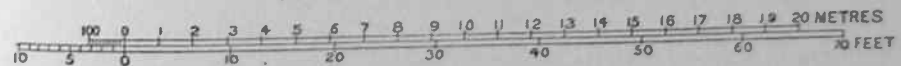
- ORIGINAL CHVRCH
- ▨ BYZANTINE ADDITIONS
- ▤ TURKISH WORK



SECTION THROUGH THE CHURCH



SECTION THROUGH THE CHAPEL



Η Μονή της Χώρας στη
Κωνσταντινούπολη, τελική
φάση 1316-21.
Τομές κατά μήκος (άνω) και
κατά πλάτος της εκκλησίας.



Χριστός Παντοκράτωρ. Πάνω από την είσοδο στον εσωνάρθηκα.
Με επιγραφή: « Ἰησοῦς Χριστός – Ἡ χώρα τῶν ζώντων. »





Ο δωρητής της ανακαίνισης και των μωσαϊκών, βυζαντινός αξιωματούχος Θεόδωρος Μετοχίτης



Γενεαλογία του Χριστού. Νότιος τρούλλος του εσωνάρθηκα.



Γενεαλογία του Χριστού (λεπτομέρεια). Νότιος τρούλλος του εσωνάρθηκα.



Γενεαλογία της Παναγίας. Βόρειος τρούλλος του εσωνάρθηκα.



Το ταξίδι στη Βηθλεέμ. Εξωνάρθηκας, από τις σκηνές της ζωής του Χριστού.



Η απογραφή, αριστερά ο Κυρήνιος. Εξωνάρθηκας, από τις σκηνές της ζωής του Χριστού.



Η κοίμηση της Θεοτόκου. Δυτικός τοίχος του κυρίως ναου.



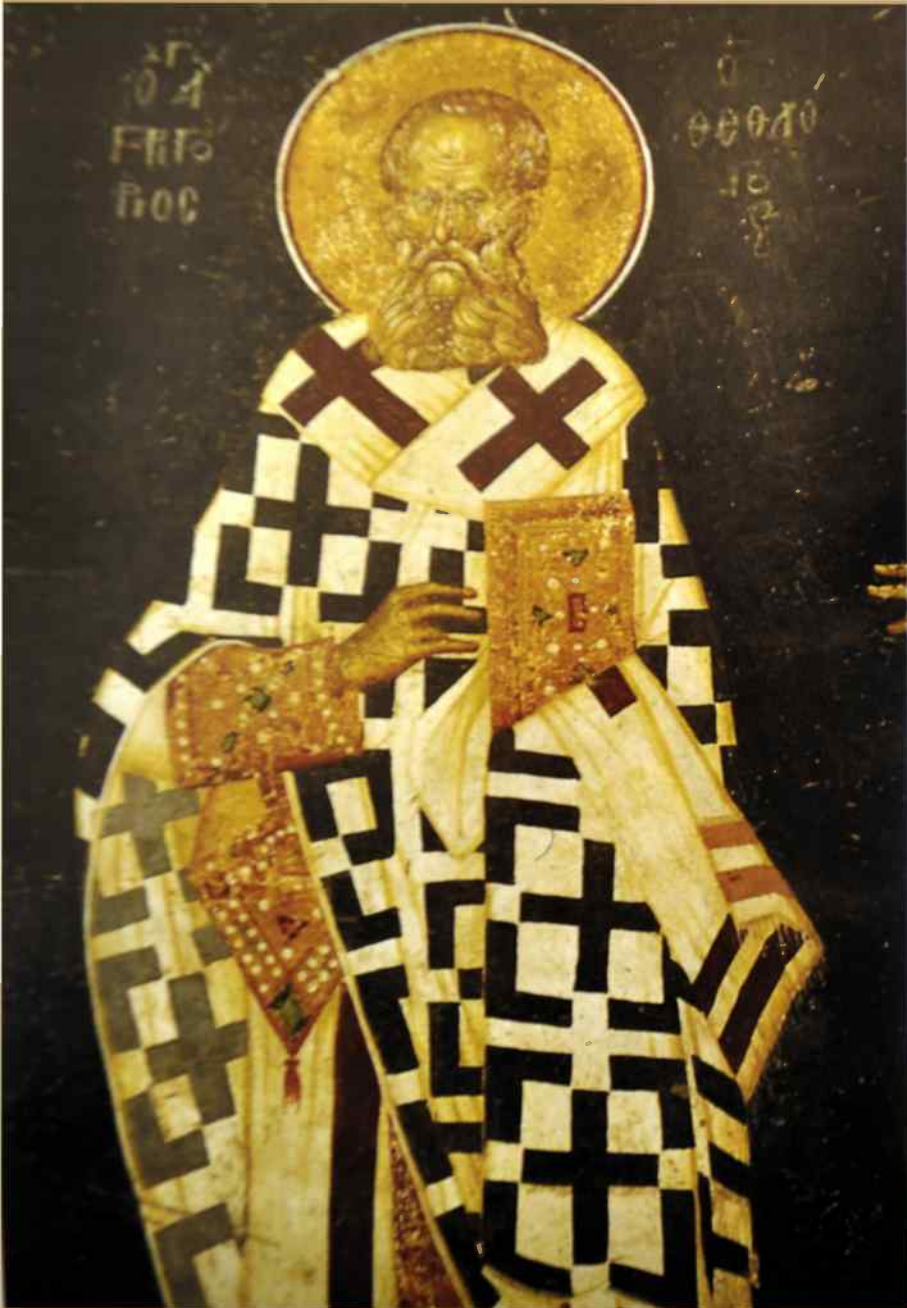
Ο Άγιος Πέτρος. Εσωνάρθηκας.



Θεοτόκος με το Βρέφος, «Μήτηρ Θεοῦ ἡ Χώρα τοῦ Ἀχωρήτου».



Η αψίδα του παρεκκλησίου.



Οι Άγιοι Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός και Κύριλλος της Αλεξάνδρειας.
Νωπογραφίες στο παρεκκλήσιο



Ἡ Ανάστασις. Νωπογραφία στο παρεκκλήσιον.



Η Παναγία με το Βρέφος. Τρούλλος του παρεκκλησίου.



«Παλάτι του Κωνσταντίνου (Παλαιολόγου) Πορφυρογέννητου», 13^{ος} / 14^{ος} αι.